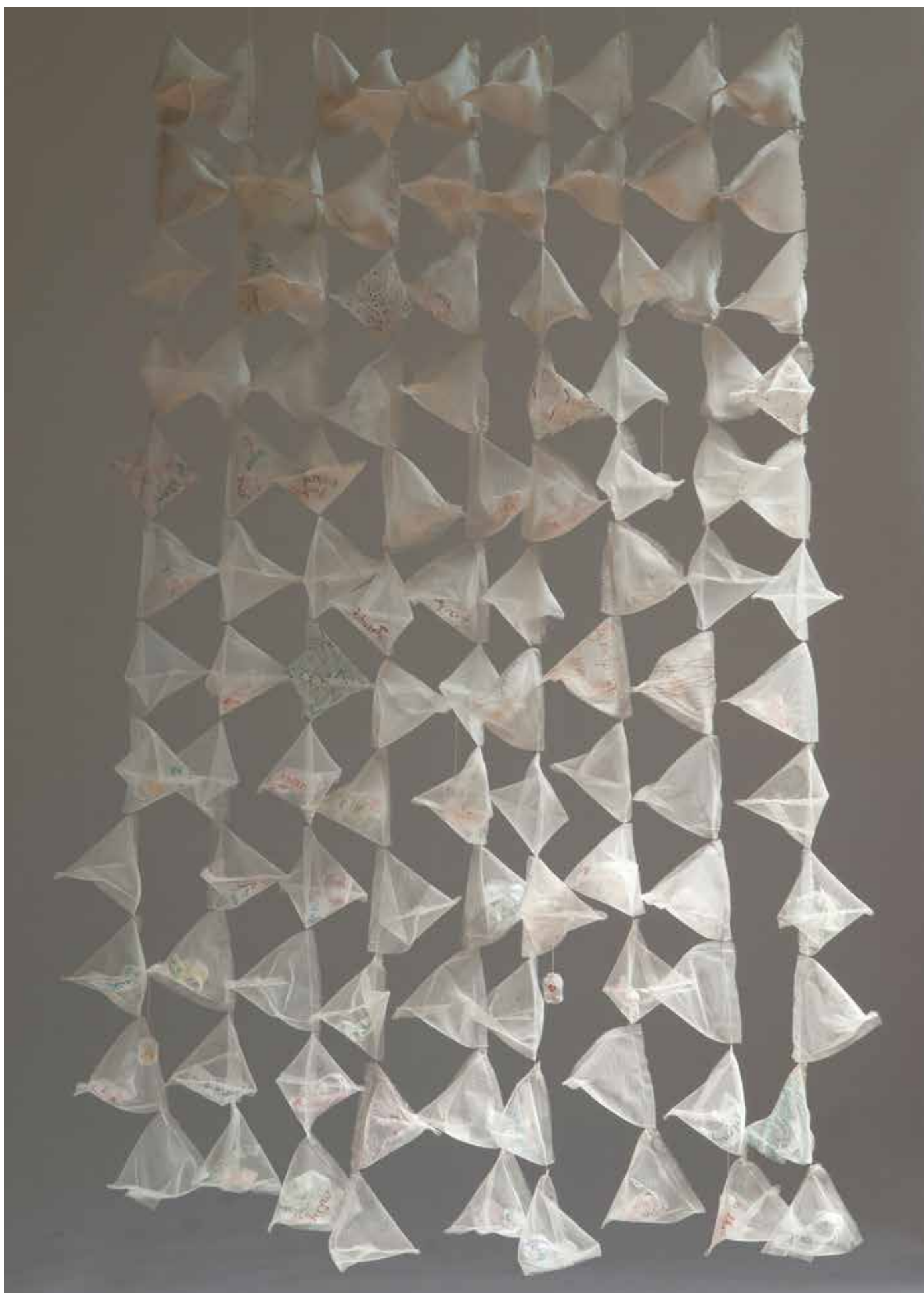

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

2020/4

PETRÓ Liza: Emlékeim (vizsgamunka). Felkészítő tanár: KISS Katalin – SÁRMÁN Nóra

Liza PETRÓ: My memories (work for examination). Tutors: Katalin KISS – Nóra SÁRMÁN | 2016, selyem, tüll, varrás, hímzés

Fotó: Makáryné Fodor Éva (*Cikkünk a 48. oldalon*)

SCHERER JÓZSEF (1947–2020)

Megrendülten tudatjuk, hogy életének 73. évében, május 2-án elhunyt professor emeritus Scherer József, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem nyugalmazott egyetemi tanára, Dózsa Farkas András-díjas és Ferenczy Noémi-díjas, nemzetközi hírű formatervező művész, szakíró, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, a Magyar Iparművészet Szerkesztőbizottságának tagja, a folyóirat új arculatának tervezője. Scherer József életéről, munkásságáról következő számunkban emlékezünk meg.

TARTALOM

	IN MEMORIAM
2	Búcsú Barátoimtól, Fekete Györgytől (<i>Schrammel Imre</i>)
	KIÁLLÍTÁSOK – MŰHELYEK
6	Trianon 1920–2020 Rainer Péter építész-belsőépítész virtuális kiállítása (<i>Prokopp Mária</i>)
10	Határterületek, új utak, új anyagok és funkciók A 2019. évi Kozma Lajos-ösztöndíjasok bemutatása (<i>N. Mészáros Júlia</i>)
19	Meditáció az Univerzumban Szemereki Teréz keramikumművész kiállítása Zalaegerszegen (<i>Feledy Balázs</i>)
24	Két hangszer összeolvadása A Bán Miklós tervezte viola da fusione (<i>Dvorszky Hedvig</i>)
	KITEKINTÉS
28	THONET előtt és után Bécsi kiállítás a hajlított bútor történetéről II. (<i>Ernyey Gyula</i>)
	ÉRTÉKŐRZÉS
35	Művész és társadalom Mozaikok a kádárizmus kerámiaművészetéből II. (<i>Veress Kinga</i>)
40	Amikor a múlt összeér a jelenel A Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény (<i>Katona Júlia</i>)
	MŰVÉSZET ÉS PEDAGÓGIA
48	Hagyomány és megújulás útján Művészetoktatás a Képző- és Iparművészeti Szakgimnáziumban (<i>Nagy Barbara</i>)
54	Hírek

CONTENTS

	IN MEMORIAM
2	Farewell to my Friend, György Fekete (<i>Imre Schrammel</i>)
	EXHIBITIONS – WORKSHOPS
6	Trianon 1920–2020 Virtual exhibition by architect, interior designer Péter Rainer (<i>Mária Prokopp</i>)
10	Borderzones, new roads, new materials and functions Introduction of the Kozma Lajos scholarship holders in 2019 (<i>Júlia N. Mészáros</i>)
19	Meditation in the Universe Ceramic works by Teréz Szemereki exhibited in Zalaegerszeg (<i>Balázs Feledy</i>)
24	Fusion of two instruments The viola da fusione designed by Miklós Bán (<i>Hedvig Dvorszky</i>)
	OUTLOOK
28	Before and after THONET Exhibition in Vienna about the history of bentwood furniture II (<i>Gyula Ernyey</i>)
	SAFEGUARDING VALUES
35	Artist and society Mosaics from the ceramic art of the Kádár Era II (<i>Kinga Veress</i>)
40	When past and present touch The Schola Graphidis Art Collection (<i>Júlia Katona</i>)
	ART AND EDUCATION
48	On the road of tradition and revival Art education in the Secondary School of Visual Arts (<i>Barbara Nagy</i>)
54	News

A CÍMLAPON | ON THE FRONT COVER:

SZEMEREKI Teréz: Harmónia-Gráciák (részlet) | Teréz SZEMEREKI: Harmony with 3 Graces (detail) | 2015, mintázott lapелеmekből épített samott, a teljes méret: 67x35x18 cm, 59x33x18 cm, 53x25x14 cm
Fotó: Nánai Csaba (*Cikkünk a 19. oldalon*)

A HÁTSÓ BORÍTÓN | ON THE BACK COVER:

GSPANN Zsuzsanna: Bambusz kollekción, táska bambuszlemez borítással
Zsuzsanna GSPANN: Bamboo collection, bag with bamboo cover
2019, egyéni technika
Fotó: Hegyháti Réka (*Cikkünk a 10. oldalon*)

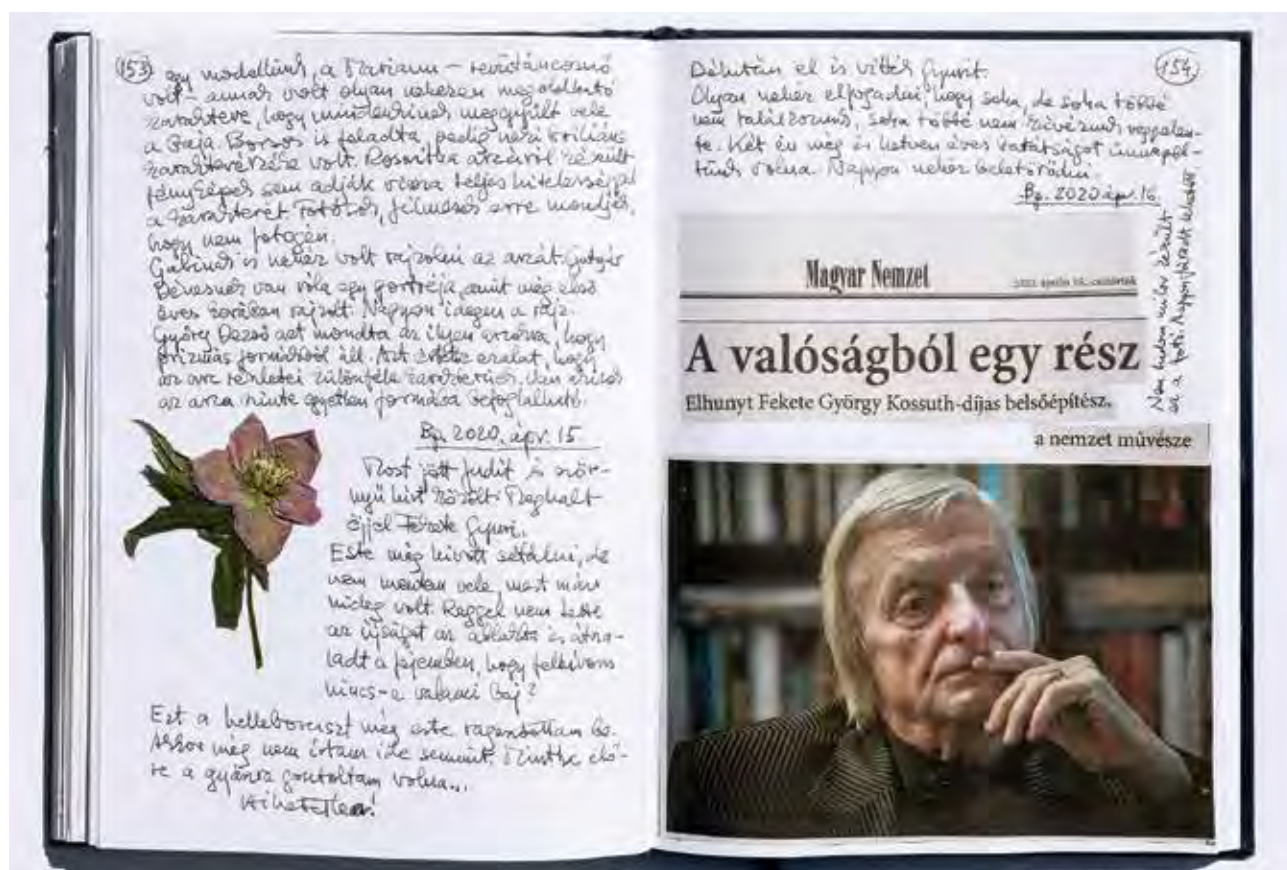
Búcsú Barátomtól, Fekete Györgytől

Az idén is, mint az utolsó években sokszor, a komor téből azonnal a kora nyárba léptünk. A lépcső mellett a hóvirágok már januárban kinyíltak, márciusig dacoltak a faggal, és hosszan díszlegetek. Gyuri bejövet mindig megcsodálta őket. Így jött be az újságokkal reggelente kávézásra.

Hamarosan kivirágzott a mandula, majd egyre gyorsabban több bokor, fa, ibolya, májvirág, hunyor. Mára már az orgonák is kinyíltak. Mintha a világ felgyorsultsága átragadt volna a természetre is. A madarak is sorra visszatértek, a barátposzátától az örvös galambig, és reggelente hangos énekléssel ébresztettek. És a fény, a serkentő, aktivizáló fény, az immár hosszú nappalok. Mindkettőnk munkára buzdított a tavasz. Ekkor, mintha az egyre gyorsuló vonatot lefékezték volna, jött

a járványveszély, a karantén, az egyre rémisztőbb hírek Olaszországból, Spanyolországból és egész Európából. Csak Brüsszelben nem vették komolyan a járványt.

Tehetetlenül néztük egymást Gyurival. Csak a műtermi munkába menekülhettünk, beszélgetni pedig maradt az esti séta az üres Vércse utcában. És egymás után jöttek a kollégák, barátok haláláról a hírek, amelyek még fokozták a szorongást, a bizonytalanságot. Tornai József költő, Kampis Miklós, Turányi Gábor építészek, Vámosy Ferenc építészettörténész tanártársak. Ők nem is a járvány áldozatai. Te jó ég! Mi történik itt? Gyuri, mint mindig a bajban, intenzív munkába kezdett. Egymás után készítette famozaik kompozícióit. Egyet Zsolti fiának szánt Húsvétra.

SCHRAMMEL Imre 2020. április 15-ei naplóbejegyzése | Imre SCHRAMMEL's diary entry for 15 April 2020

Fotó: Áment Gellért

FEKETE György: Zsoltiverzum – Ajándék fiának, Fekete Zsolt kultúrmérnöknek

György FEKETE: Zsoltiverzum – Present for my son, civil engineer Zsolt Fekete | 2020, vegyes anyagok, kollázs, 42x45 cm

Fotó: Áment Gellért

A szép kora nyári időt hirtelen erős lehűlés szakította meg. Valóban hideg lett. Ennek ellenére terveztünk esti sétát. Én azonban nyolc óra előtt lemondtam telefonon a sétát. „Nem baj – mondta Gyuri –, majd helyetted is járok.” Másnap reggel nem volt ott az újság az ablakban, biztos elaludt Gyuri, gondoltam. Ekkor türelmetlen kopogást hallottam az ajtómon. Judit, Gyuri menyé állt ott és sírva dadogta, „meghalt Gyuri”, és rohant is vissza. Én utána. Akkor jött ki Zsolti Gyuri szobájából. „Gyuri ül a foteljében, kezében a tévé távirányítója, mintha aludna” – mondta halkán. Igen. Aludt, de sajnos örökre.

Abban a pillanatban villámlott belém, hogy már nem fogok vele találkozni soha többé. Nem lesz többé kávézás. . .,

csak valami nagy úr! Hatvannyolc éves megszakítatlan barátságunk aludt ki így egy gombnyomásra. . . Irtózatos! Nincs többé jelen idő. Még kevésbé jövő, csak kegyetlen, kíméletlen múlt, régmúlt.

Gondolatban elindultam visszafelé. Hol is találkoztunk? 1952-ben a Magyar Iparművészeti Főiskola felvételijén. A sok rutinosan rajzoló művészeti gimnazista és rajzkeréből érkező között könnyű volt egymásra találni a reménytelenül lődörgő amatőröknek. Azonnal összebarátkoztunk.

Csodák csodája, szeptemberben újra találkoztunk. Mindkettőnket felvettek, Gyurit belsőépítésznek, engem ötvösnek. Azután jöttek a csodás, de egyben nyomasztó főiskolai évek, a szigorú ötvenes években. Akkor senkiben

sem lehetett megbízni, s ma sem tudom miért, mi megbíztunk egymásban. Rákosi Mátyásné is itt tanult.

Egyre jobban teljesítettünk, ki-ki a maga szakterületén. Én közben átmehettem a porcelán szakra. Így jutottunk a diploma évébe, az 1956/57-es tanévben. Októberben kitért a forradalom, és megcsapott bennünket a szabadság szele. Gyuri teljes lelkesedésével vett részt a forradalomban. Aztán visszajöttek a szovjetek, jött a megtorlás, a menekülés, a reménytelenség, a félelem, a szorongás. A részletekre nem térek ki, Gyuri több helyen is elmondta, leírta. Most csak a diplomát említem, amelyet 1957-ben védtünk meg kitüntetéssel.

Belsőépítési pályáját Gáboros Lajos irodájában kezdte, és sorra kapta a nehéz feladatokat. Kitűnő adottságai voltak. Átlagon felüli műveltsége, műszaki képzettsége, racionális gondolkodása, térszervező tehetsége és az a képessége, hogy kollektívát szervezzen a feladatok, a tervek kivitelezésére. Ezek a karakterjegyek predesztinálták a belsőépítészetre. Én a főiskolán maradtam tanársegédnek, de kapcsolatunk megmaradt.

A szocialista körülmények között külön harcolni kellett azért, hogy a művészeti szervezetekben egyenrangú partnereknek tekintsék az iparművészeti szakmákat a képzőművészeti műfajokkal. Kemény és szívós munkával elértük a Szövetségben, hogy Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége legyen. Ebben szorosán együttműködtünk. Több funkciót is betöltöttünk, amelyek megkönnyítették az iparművészeti szakmák érvényesülését.

Gyuri fokozatosan áttért a kiállítások rendezésére a belsőépítészetben belül. Múzeumok számára rendezett állandó kiállításokat, és egyre több nemzetközi vásárra tervezte meg a magyar pavilonokat és kiállításokat. Damaszkuszról Torontón át Tokióig stb. Én ebben az időben szerveztem meg a kerámiaszimpozíumokat, és fokozatosan terjesztettük ki ezeket szakmaközi rendezvényekké. 1989-ben már értelmiségi fórummá alakultak, amelyek sok kérdésben a rendszerváltozást is előkészítették, anélkül, hogy bármelyikünk is gondolt volna a valódi történésekre.

A rendszerváltozás után Gyuri belépett az MDF-be, és az Antall-kormányban helyettes kulturális államtitkárrá nevezték ki. Én ugyanebben az évben Pécssett a Képzőművészeti Mesteriskolát szerveztem negyedik magammal, amelyből a doktori iskola intézménye lett.

1992-ben Makovecz Imre javaslatára – huszonketten – elhatároztuk a Magyar Művészeti Akadémia megalakítását. A szervezet két évtizedig egyesületként működött, amelynek elnöke 2011. szeptember 27-én bekövetkezett haláláig Makovecz Imre építész volt. A 2011. évi CIX. törvény a Magyar Művészeti Akadémiát

köztestületi rangra emelte, elnökévé a 2011. november 5-ei alakuló ülésen Fekete Gyurit választottuk.

Megítélésem szerint, itt jutott el pályája csúcspontjára. A korábban felsorolt adottságait politikai tapasztalatokkal gazdagította, és heves, ütköző személyiségét nagy belső fegyellemmel, megértő, bölcs vezetési stílussá fejlesztette. A veleszületett megnyerő egyénisége, és átlagon felüli szónoki képessége, hatalmas munkabírása tették őt alkalmassá az akadémiai szervezőmunka ellátására. Ezt a rendkívül bonyolult, sokféle érdeket és különféle művészeti szemléletet integráló szervezetet embert próbáló feladat volt megszervezni. Ezt úgy abszolválta Gyuri, hogy mind munkatársai, mind művészkollégái tisztelettel és szeretettel köszönték meg munkáját. A megfelelő elismerések sem maradtak el.

Fekete György hatalmas életművet hagyott hátra. Még életében rendbe szedte az írásait, verseit, könyveit, megnyitászövegeit, újságcikkeit stb. Mindezek a belsőépítészeti munkáinak dokumentációin kívül képezték a munkásságát. (A belsőépítészeti munkák és kiállításrendezői eredményei többségükben megsemmisültek.) Politikai pályájával egy időben felhagyott a belsőépítészettel, és elkezdte famozaik reliefjeinek megvalósítását. Ennyire sokrétű és szerteágazó tevékenységet csak többéves kutatómunkával lehet feltárni és értékelni.

A halál ilyen közelségében én nem vállalkozom semmiféle értékelésre. Amúgy sem tudnék objektív lenni, mert hosszú és elmélyült barátságunk elfogulttá tette. Gyuri, mint említettem, tervező alkat volt, aki racionálisan gondolta végig feladatát, és az előre rögzített tervet valósította meg. Én ellenben a véletlenre épülő improvizációra építettem munkáimat. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, sokat tudtunk segíteni egymásnak.

Csak nagyon nehezen tudok megbarátkozni a gondolattal, hogy ezentúl mindig egyedül kell megbirkóznom az alkotás buktatóival. Nem mehetek oda többé, ha belenéztem magamat az alkotásba, ha elépítettem valamit, hogy nézd már meg, légy szíves!

Rettenetes ebbe belenyugodni.

Még sokáig fog tartani, amíg ez a sokk oldódik.

Csak a búcsú maradt már hátra:

Nyugodj békében, drága Barátom!

Budapest, Vércse utca, 2020. április 20.

SCHRAMMEL Imre

Fekete György 1932. szeptember 28-án született Zalaegerszegen. 1957-ben szerzett belsőépítés diplomát a Magyar Iparművészeti Főiskolán. 1964-ig dolgozott az Általános Épülettervező Vállalatnál, irányító tervezőként. Ebben az időszakban számos nagyberuházás tervezésében vett részt.

1964-ben önálló műtermet létesített, amelyben oktatási, kereskedelmi, egészségügyi, igazgatási és kulturális létesítmények belsőépítészeti tervei fogalmazódtak meg. Mintegy harminc országban tervezett kiállítást, Európában, Ázsiában, Afrikában, Amerikában. Számos műve kapott helyet középületek enteriőrjeiben. Több száz szakcikk és tanulmány írója, hat televíziós sorozat környezetkultúrával foglalkozó adásának forgatókönyvírója és műsorvezetője volt.

1980 és 1983 között a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola igazgatója, majd az Iparművészeti Vállalat művészeti vezetője és a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének alelnöke volt.

1990 és 1994 között a Művelődési és Közköztudományi Minisztérium helyettes államtitkára, majd 1994-től 1998-ig országgyűlési képviselőként a kulturális bizottság tagja. Egyik alapítója és első elnöke (1993–1994) a Nemzeti Kulturális Alapnak. 1996-ban

habilitált egyetemi tanárrá a Soproni Egyetemen, az intézmény Alkalmazott Művészeti Intézetének professor emeritusa.

1993-ban harmadmagával újraalapította a *Magyar Iparművészet* című folyóiratot, azt főszerkesztőként jegyezve 2003-tól 2012-ig. 2002-ben nagyszabású kiállításon mutatta be belsőépítészeti életművét a Vigadó Galériában. Művésztársaival folytatott beszélgetései, esszéi, versei, cikkei 18 kötetben jelentek meg. 1995-ben csatlakozott a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) egyesülethez, melynek 2010-ben ügyvezető elnöke lett, majd 2011. novemberétől a köztestületté vált intézmény első, majd újraválasztott elnöke. Mandátuma lejártával, 2017 novemberétől az MMA tiszteletbeli elnöke.

Kossuth-díjas, Munkácsy Mihály-díjas, érdemes művész, a nemzet művésze.

A Köztársaság Elnökének Érdemérme kitüntetésnek és a Magyar Televízió nívódíjának birtokosa, a Magyar Művészetért díjnak és a Magyar Érdemrend nagykeresztjének tulajdonosa, Zalaegerszeg és Zala megye díszpolgára, Prima díjas.

Két megszakítással több mint hetven évig lakosa volt Budapest XII. kerületének, amelynek 2019 óta díszpolgára.

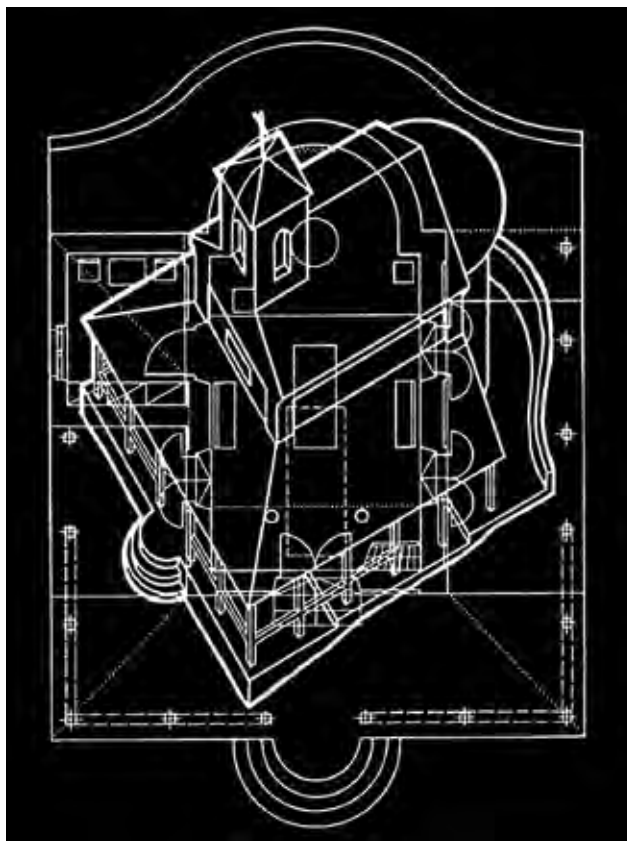
Fotó: MMA

Trianon 1920–2020

RAINER PÉTER ÉPÍTÉSZ-BELSŐÉPÍTÉSZ VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁSA

Rainer Péter többgenerációs művészcsalád fia, aki sokrétű művészi örökségét csodálatosan ki tudta bontakoztatni. Nagy szerepe volt ebben a családnak, és annak a kornak, amelyben gyermek- és ifjúkorát töltötte. A második világháborút követő kommunista rendszerváltás első évében látta meg a napvilágot, tehát az első eszmélődései a diktatúra legkegyetlenebb éveire esnek. Az 1956-os forradalmunk és szabadságharcunk tíz dicső napja idején csak hétéves, de annak lényegét, az örömet, a hősiességet, a szabadságot életre szólóan átérzte. Azután jöttek a véres diktatúra különböző színezetű évtizedei, amelyeket ő egyre érettebb fejjel, egyre nyitottabb szemmel közelebbről látott, és átélt. Mindenekelőtt anyai nagyapjának, Gadányi Jenő (1896–1960) festőművésznek, az 1920-as évektől a magyar művészeti élet kiemelkedő egyéniségének hősiesség helyállása volt meghatározó és példamutató számára. Őt, az Európai Iskola egyik alapítóját, az Iparművészeti Főiskola tanárát 1949-ben eltávolították állásából. Békásmegyeri remeteségében, Kassák Lajos szomszédságát és barátságát élvezve – tartva egymásban a lelket – töretlenül alkotott. Az első világháborút végigküzdő, megsebesülő, a második világháborúban hétszer behívott, embereket mentő és '56-ot is átélt bölcs hazafi hitt az igazságban és a jövőben. S ezt megérezte közelében az elemista unoka, Rainer Péter. Az ő művészi tehetsége korán megnyilatkozott – másfél éves kora óta rajzol –, ami szerencsésen párosult a műszaki érdeklődéssel, így építésznek készült. Az érettségi utáni továbbtanulás azonban nem kis nehézségbe ütközött a proletárdiktatúra éveiben az értelmiségi család gyermekének. 1974-ben, 25 évesen – négyeszeri próbálkozás, és két év sorkatonai szolgálat után – nyert felvételt a Magyar Iparművészeti Főiskola építész szakára, az intézmény főigazgatója, majd rektora akkor Pogány Frigyes volt, a nemzetközi tekintélyű

jeles építész, városrendező és műemlékvédelmi szakember. Hatalmas irodalmi munkássága mellett generációkat nevelt a magyar építészet számára, a fiataloknak az építészet a társművészeteket, mindenekelőtt a művészettörténetet, de a kultúra egészét is magába foglaló *hivatás* lett. Pogány tanár úr nemcsak szakembereket képzett, hanem igaz embereket, magyar hazafiakat is nevelt, elsősorban élete példájával.

RAINER Péter: Sepsiszentgyörgyi Trianon-kápolna terve
Péter RAINER: Plan of the Trianon chapel, Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe) | 1984
Fotó: Rainer Péter

Rainer Péter a számos kitűnő tanítvány egyike, akit Pogány Frigyes igen megerősített hazulról hozott világnézetének helyességében és az építész hivatás sokrétű feladatában. Mindmáig példaképének tekinti őt. Ahhoz, hogy az építész széles körű feladatát betölthesse, folyamatosan tovább képezi magát, közben több posztgraduális diplomát szerzett a munkája mellett. Így vált műemlékvédelmi szakmérnöké, akinek ma történelmi és népi épített örökségünk számos darabjának megőrzését és újrahasznosítását köszönhetjük.

Szent Márton római katolikus templom, Kisújbánya.
Helyreállítás: RAINER Péter | Saint Martin's Roman Catholic church, Kisújbánya. Restoration: Péter RAINER | 2010
Fotó: Rainer Péter

Megemlítjük a *szécsényi Forgách-kastély*, a *hollókői parasztporták*, a budapesti *Öntödei Múzeum* és a *nagykőrösi református templom* méltó műemléki helyreállítását.

Gazdag életművének minden alkotását az anyag, a szerkezet, a forma, a szín és a tartalom egységére való törekvés jellemzi. Mindig szem előtt tartotta a szakmai alázatot, a hagyományt, a célszerűséget, az egyszerűséget, a visszafogottságot, a gazdaságosságot, az esztétikumot és a hely szellemét.

Hogy mennyire szíven viselte múltunk beszédes építészeti emlékeinek megmentését és megőrzését, az két példával is illusztrálható. A Vác város vasútállomásának területén 2013 első felében még álló, az 1846-ban

megindult első hazai vasútvonal emlékét őrző, 160 éves történelmi értéket képviselő állomásépületek megmentéséért küzdött a város főépítészeként. S amikor a város vezetősége már nem támogatta ebbéli munkáját, lemondott állásáról, és magánemberként küzdött tovább, míg el nem bontották az állomás közel harminc (!) épületét.

RAINER Péter: Trianon-kápolna II. (makett)
Péter RAINER: Trianon chapel II (mock-up) | 2014, fa, papír, 11 x Ø 9 cm
Fotó: Rainer Péter

Az egyedülálló, Esztergom-Kovácsiban található, hatalmas Szent István kori bazilika alapfalainak megmentéséért, állagmegóvásáért és méltó módon történő bemutatásáért már csak mint nyugdíjas magyar állampolgár küzdhetett többekkel együtt. A rom végleges eltüntetését és elépítését sikerült megakadályozniuk, de az állagvédelem és a helyreállítás még várat magára.

Múlt nélkül nincs jövő, alap nélkül nincs felépítmény – vallja és hirdeti rendületlenül.

Ez az új életszakasz, a szabadabb, rugalmasabb időbeosztás csak fokozott lendületet adott nemzetmentési, nemzetépítési hivatása számára. Immár kilencedik éve töretlen aktivitással küzd a gyökereink, a történelmünk, építészeti és tárgyi emlékeink, a mindennapjaink, régi munkaeszközeink megmentéséért és újrahasznosításáért.

Fiatalos lendülettel és kifogyhatatlan formai gazdagsággal készíti terveit, makettjeit, írja felhívásait, amelyekkel a honfitársak lelkiismeretét igyekszik felébreszteni. Kiváló

RAINER Péter: U(n)gar – Ásólapátkereszt
Péter RAINER: U(n)gar – Shovel cross
2019, fa, fém, 132x42x14 cm
Fotó: Rainer Péter

RAINER Péter: A jó pásztor – Gereblyekereszt
Péter RAINER: The good shepherd – Rake cross
2019, fa, 180x80x15 cm
Fotó: Rainer Péter

RAINER Péter: Kiűzetés – Seprőkereszt
Péter RAINER: Exile – Broom cross
2019, fa, 132x42x12 cm
Fotó: Rainer Péter

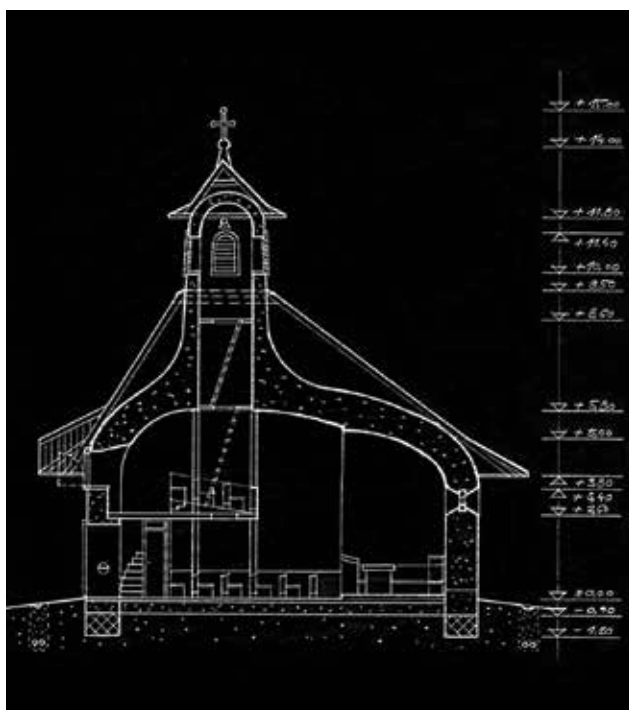

RAINER Péter: A jó kormányos – Evezőkereszt
Péter RAINER: The good helmsman – Oar cross
2019, fa, fém, 132x42x14 cm
Fotó: Rainer Péter

szakrális ösztömvészeti-műemlékvédelmi konferenciákat szervez évről évre a FUGA Budapesti Építészeti Központban, amelyeket filozófiai-teológiai előadás vezet be és színvonalas zenei műsor foglal keretbe. Alkotásait továbbra is, éppúgy, mint 1974 óta, rendszeresen bemutatja egyéni és csoportos kiállításokon.

RAINER Péter: Trianon 3hajós kápolna
Péter RAINER: Trianon 3-aisle chapel
2016, fa, fém, üveg, magasság: 254 cm
Fotó: Rainer Péter

RAINER Péter: Trianon. Ökumenikus szalmabála templom terve
Péter RAINER: Trianon. Plan of a straw-bale ecumenical church | 2019
Fotó: Rainer Péter

RAINER Péter: Esztergom-kovácsi bazilikom jelölése (makett)
Péter RAINER: Symbol of the Esztergom-Kovácsi basilica ruin (mock-up)
2018, papír, fa, 19x30x30 cm
Fotó: Rainer Péter

2006 és 2008 nyarán a Felvidéken és Nyugat-Galíciában zarándokúton vett részt, öccse, Rainer Pál történész-muzeológus szervezésében. Céljuk az első világháborús csatateretek és a Trianonnal elcsatolt területek magyar emlék(hely)einek felkeresése, a fotódokumentálás, az össznemzeti emlékezés és gyász ébresztése, megtartása, határon innen és túl. Akkor még nem tudta, de ez is egyfajta felkészülés volt...

Így született meg a jelen trianoni évfordulóra pompás kiállítási terve. Az ezeréves országunk szétदारabolásának 100. évfordulója minden magyar embert megállásra, elszámolásra késztet. Rainer Péter is számba vette eddigi alkotásait. Örömmel látja, hogy milyen egységet képeznek. Ezt mutatja be: a terem közepén, a földön az ezeréves Magyar Királyság térképe a csonkolások jelölésével – négyzetkilométer és emberfő adataival. Felette – azt védve – egy úgynevezett *3hajós kápolna* pompás fakonstrukciója áll, melynek csúcsát a kettős kereszt és nemzeti színű zászlónk koronázza. Ez a szakrális tér, az Isten háza, magasan kiemelkedik a körülötte a földön és a falakon lévő kapa-, ásó-, lapát-, seprő- és gereblyekeresztek közül, amelyek állva, dőlve, fekvve, egy százéves, régi temetőt idéznek. A felirat is a régi: Feltámadunk! Valamennyi régi munkaeszköz újrahasonosítását a Kereszt jele szentesíti – utalva Hazánk és Európa ősi keresztény gyökereire –, amelyben benne van a Feltámadás biztos hite. Rainer Péter egész munkásságából, éppen úgy, mint a megjelenéséből, vidám egyéniségéből – minden nehézség ellenére – a Remény sugárzik.

PROKOPP Mária
művészettörténész

Határterületek, új utak, új anyagok és funkciók

A 2019. ÉVI KOZMA LAJOS-ÖSZTÖNDÍJASOK BEMUTATÁSA

Minden évben nagy érdeklődés előzi meg a Kozma Lajos Kézműves Iparművészeti Ösztöndíj előző évi nyerteseinek a bemutatkozását. Idén ezt az érdeklődést még inkább fokozza, hogy az új típusú koronavírus okozta járvány miatt nem láthatjuk a megszokott tavaszi hónapokban a 2019. évi ösztöndíjasok zárókiállítását. Az országos pályázat szabályai szerint, a tavalyi évben is tíz tehetséges fiatal kapott lehetőséget arra, hogy termékévé fejlessze innovatív ötleteit, és szabadon kísérletezzon az anyagokkal, formákkal, technológiákkal, vagy mindazon kérdésekkel foglalkozzon, amelyek megteremtik új termékéhez a gyártási feltételeket, vagy növelik vállalkozásának piaci esélyeit. A tíz művészből ketten – Ruzicska Tünde és Tengely Nóra – második alkalommal nyertek ösztöndíjat.

Valamennyi művész közös vonása az útkeresés egy igényesebb, szélesebb fogyasztói közönség és a fenntartható világ eléréséhez. Sokan korábban elképzelhetetlen anyagokat használtak, mások maguk teremtették meg tárgyaikhoz a környezetbarát alapanyagokat, technológiákat, vagy a tradicionális kézműves-iparművészeti technológiák eddig figyelmen kívül hagyott lehetőségeit fedezték fel, és a mindennapi használati tárgyak formai, funkcionális, esztétikai megújításán dolgoztak. Mindegyikük számára egyformán fontos, hogy a mai igények kielégítésén túl a jövőre is koncentráljanak, és az egyediségre, eredetiségre és újdonságra törekvés mellett a világ aktuális művészeti és emberi kérdéseire is határozott válaszokat adjanak.

ANDRÁSI Edina: Space-set-porcelain | Edina ANDRÁSI: Space-set-porcelain
2019, porcelán, 45x50x40 cm
Fotó: Horváth Gábor

Németh Ninetta egészen rendhagyó kísérletsorozatot zárt le. Egy már létező, egészen új növényi alapú anyagot kezdett el használni tárgyai megalkotásához, amely az állatbőr minőségéhez hasonló sajátosságokkal bír, holott az ananász leveléből készül. Legfontosabb tulajdonsága, hogy vízlepergető, jó a szakítószilárdsága, és szinte elnyúlhatatlan. Először táskákat készített belőle, majd azt kezdte vizsgálni, hogyan tudna hasonló anyagot itthon is elérhető növényekből előállítani. Felfedezte, hogy egy kínai immunerősítő tea állás közben hártát növeszt a felületén, amely ellenáll a szakítási próbáknak, és vízlepergető; kiszáritva pedig a bőrhöz hasonló tulajdonságokkal bír. Az első kísérletei a hártatenyésztésre irányultak. Kitalapozta, milyen adalékot, milyen arányban kell használnia hozzá, és milyen vastagnak kell lennie a hártának, hogy érdemes legyen kiszáritani. A kiszáritott hártát textil alapanyagokra varrta, és megvizsgálta a textil tartósságát. Már az első kísérletek bebizonyították, hogy jó úton halad, a kopásállóság a bőrével vetekedik. A következő időszakban a hártya színezésének a lehetőségeit

kutatta. Ehhez természetes pigmenteket, zöldeket és más növényeket, a felületkezeléshez pedig növényi olajokat használt. Mivel a hártya mindig felveszi a tenyésztőtál formáját, arra a kérdésre kereste a választ, hogy mekkora és milyen alakú tálban érdemes tenyészteni, hogy alkalmas legyen hulladékmentes hasznosításra. Végül a kikísérletezett és sokféleképpen tesztelt alapanyagból elkészítette az egyszerű használatos műanyag zacskókat kiváltani képes táskaprototípusát, amely a környezet károsítása nélkül lebomlik. Találmánya valószínűleg a mindennapi csomagolóanyagnál jóval több területen hasznosítható, sok új lehetőséget rejt még magában. Németh Ninetta divat- és textiltervező szakon végzett a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen (MOME), közben Erasmus-ösztöndíjjal a Londoni Művészeti Egyetem Divat Főiskoláján tanult. Budapesten és Bécsben végezte a szakmai gyakorlatát, két egyetemi formatervező-ösztöndíjat, egy magyar, és három nemzetközi szakmai díjat nyert.

Zala Zsófia a MOME formatervező szakján végzett, és részt vett a párizsi ENSAAMA (École Nationale

DÉNES Petra: Kauchukka | Petra DÉNES: Kauchukka
2019, felsőrész: bőr, talp: szabászati bőrhulladék
és biológiai úton lebomló biopolimer kompozit, 36-os női méret
 Fotó: Berkes Áron Kolos

HERTER Katalin Júlia: Kerámia növénytartók falábakon
Katalin Júlia HERTER: Ceramic flower pots on wooden legs
2019, kerámia, fa, magasság: 60 cm és 120 cm
 Fotó: Horváth Gábor

KELEMEN Dóra: Szimbiózis | Dóra KELEMEN: Symbiosis | 2019, kézzel kötött öltözék
Fotó: Réthey-Prikkel Tamás

KELEMEN Dóra: Szimbiózis | Dóra KELEMEN: Symbiosis | 2019, kézzel kötött öltözék
Fotó: Réthey-Prikkel Tamás

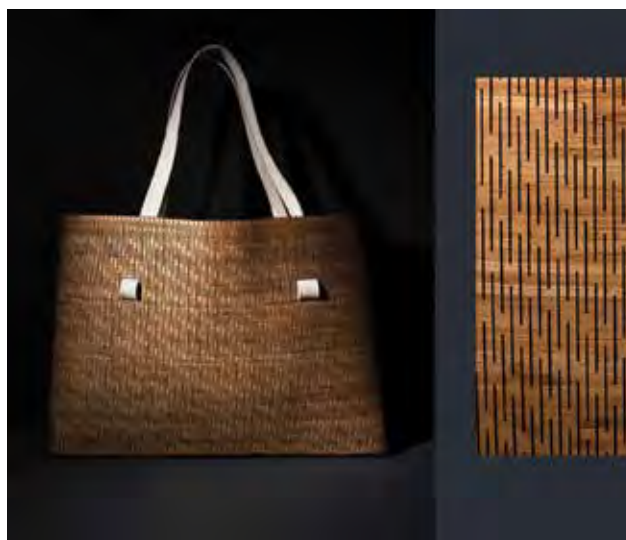
Supérieure des Arts Appliqués et des Métiers d'Arts) formatervező-részképzésében is. Szakmai gyakorlatát a PAPER UP!-nál kezdte meg, s az előző évben az eindhoveni Atelier NL-ban is lehetőséget kapott erre. Pályakezdő művészként eddig tárolóegység, kültéri installáció, valamint emléktárgyak tervezésével foglalkozott. 2018-ban Tóth Ádám társtervezővel részt vett a Sziget Fesztivál Art of Freedom pályázatán, és nyert. Mindemmellett komoly energiát fektetett a konyhai hulladékok hasznosításába, az ösztöndíjat is az e területen végzett kutatásainak és kísérletezéseinek a folytatására kapta.

Zala Zsófia biohulladékok öko barát, természetes anyagaiból hoz létre olyan alapanyagokat, amelyekből mindennapi használati tárgyakat, vagy azokat védő, díszítő, esztétikus felületeket hoz létre. Első termékcsoportjába szemüvegek tartoztak, melyek lencsüket összefogó homlokelemét színes biogyantával vonta be, és tette egyedivé, növelve egyúttal a lencsék védelmét.

Ösztöndíjas időszakának új tárgycsoportjába narancsból készített lámpabúrák, kávézaccból formált virágtartók, konyhai bútorok – asztal, szék – fedőlapjai tartoznak. A legkülönfélébb háztartási hulladékokból adalékok hozzáadásával biogyantafajtákat fejlesztett ki, és tesztelte azok hasznosítását, formalehetőségeit, tartósságát, és az adalékok összetételét. A biogyanta környezetbarát anyag, a műanyaghoz hasonló tulajdonságokkal rendelkezik, de lebomlik, ezáltal alkalmas a műanyagok kiváltására.

NÉMETH Ninetta: Kombucha táska | Ninetta NÉMETH: Kombucha bag
2019, kombucha gomba, fermentáció, 30x18 cm
Fotó: Pribék Gábor

GSPANN Zsuzsanna: Bambusz kollekción, táska bambuszlemez borítással és az alkalmazott bambuszlemez részlete

Zsuzsanna GSPANN: Bamboo collection, bag with bamboo cover and detail of the applied bamboo sheet | 2019, egyéni technika

Fotó: Hegyháti Réka

Dénes Petrát is ez a lehetőség izgatja. Divattervező szakon végzett, de kötöttanyag- és kiegészítőtervezést is tanult a MOME-n. Az ösztöndíjas évre vállalt tárgykollekciójába szabadidős cipők, papucskok tartoznak. Szabászati bőr hulladékból, valamint biológiai úton lebomló polimerből készíti a cipőtalpak és kiegészítő viseleti tárgyak gyártására alkalmas új alapanyagokat, amelyeket maga kísérletez ki. A művészt a fenntartható design érdekli, ehhez készít környezetbarát kompozitanyagokat. Tárgykollekcióját az a szándék határozza meg, hogy az új alapanyagai alkalmassá váljanak az ipari gyártásra is, és olyan kényelmes cipők szülessenek, amelyek az újrahasznosított anyagok esztétikai sajátosságait is elfogadó, minél szélesebb körben kedvelté válnak. Cipői talpához öntőformákat is készített. Ehhez kezdetben kaucsuktejtel kísérletezett, de annak lassú lebomlása és polimerekkel való összeférhetetlensége miatt új irányba kellett fordulnia. Bőr granulátumába új összetevőket kevert, és sikerült elérnie, hogy minden összetevő a másik pozitív tulajdonságát növelje, vagy legalább semlegesítse a minőséget rontó tényezőket. Ösztöndíjas idejének második felében az anyag hajlékonyságára, tömörségének a lazítására és súlyának a csökkentésére helyezte a hangsúlyt, ezzel megnövelte a talpalapanyagainak a funkcionális és esztétikai értéke.

Gspann Zsuzsanna is természetes anyagot, a bambusznádat választotta öltözködéskéiegészítő tárgyainak megalkotásához, amely anyag nem sok lehetőséget kínál a szabad formálásra, ellenben változatos mintaalkítással jelentősen megnövelhető az esztétikai értéke, és

javítható a minősége. Gspann Zsuzsanna divat- és textiltervező, valamint design- és vizuálművészet-tanár, a MOME-n végzett, előtte a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában bőrműves szakon tanult. Mindig is érdekelték a mintatervezés anyag- és funkciójavító lehetőségei.

RUZICSKA Tünde: Genius loci No. 2 | Tünde RUZICSKA: Genius loci No. 2 2019, kézzel épített, magas hőfokon égetett speciális kőedény, 50x50 cm
Fotó: Neogrády-Kiss Barnabás

Az ösztöndíjas időszakában készített táskáinak fő alkotóeleme a természetes úton lebomló, rétegelt és rugalmatlan bambuszlemez, ezt azonban olyan mintastruktúrával ötvözi, amely hajlékonyságot kölcsönöz neki.

Az általa kikísérletezett mintaképzési technológiát olyan táskatípusokba integrálta, mint a hátitáska, az övtáska, a válltáska és a női kézitáska több variációja. A mintákat lézervágással alakította, és a típusok funkciójából kiindulva különböző hajlékonyságú bambuszlemezekkel vonta be az egyszerű formájú, minimalista felfogású, bőrből varrott táskáit. A mintakísérletek újabb és újabb formaötleteket eredményeztek, melyek közül kiválasztotta a legjobb táskafazonokat és megszerkesztette a szabásmintájukat, majd digitalizálta, és vektoros programmal továbbtervezhetővé tette. A komputeres tervezéssel már meg tudja határozni a fogók, pántok helyét, és a bambuszlemez stabil rögzítéséhez az öltéseket is. A lemezek egyirányú hajlékonyságára tudatosan építve olyan táskaprototípusokat hozott létre, amelyek magas esztétikai színvonalúak, korszerű a formaviláguk, környezetbarát,

praktikus darabok, s alkalmasak arra, hogy nagyobb számban is előállítsa őket.

Kelemen Dóra hatdarabos, kézi kötőgéppel létrehozott minikollekciójában is kiemelt szempont volt a kötésminta, valamint a ruhák varrási és kötési megoldásai. A gyorsan változó, rengeteg hulladékot termelő, környezetkárosító divat követése helyett a hagyományos kézműves ruhakészítési eljárások és a fenntarthatóság kérdései foglalkoztatják. Olyan öltözékeket készített, amelyek megszüntetik a pazarlást, tartósabb használatra ösztönöznek, egyúttal alkalmasak fonalhulladékok feldolgozására, új anyagtársításokra, egyszerű, mégis fantáziadús formák megalkotására. A kollekcióba egyenes vonalú szoknyák, pulóverek, ruhák tartoznak, amelyeket azonban a minták funkciót követő változtatásával, léptékváltásával és a beléjük helyezett színes, könnyű anyagok plasztikusságot és színhatást növelő lehetőségével kapcsolt össze. Igen változatos struktúrákat teremtett, s közben kis orsókat és olyan fonalakat is fel tudott használni a ruha kézi kötéssel való előállításánál, amit máshol már egyáltalán nem használnak, a tömeggyártás pedig eleve elvet. Kelemen Dóra kötöttruha-tervező és designmenedzser, a MOME-n végzett. Az Erasmus-program keretében Nantes-ban, majd francia állami ösztöndíjjal egy évig Párizsban is tanult, a szakmai gyakorlatát párizsi jeles művészek mellett szerezte, a diploma megszerzése előtt Dél-Koreában és a francia fővárosban is dolgozott.

SZILÁGYI Sarolt Tekla: A XXI. század ikonjai. Selena Gomez Sarolt Tekla SZILÁGYI: Icons of the 21st century. Selena Gomez 2019, ezüst, rekeszszománc, 5x2,5x0,3 cm
Fotó: Szilágyi Sarolt Tekla

A természetes anyaghasználatnál maradva, Herter Katalin Júlia bel- és kültéri növénytartókat készít. Kezdetben egyedi cserepeket és kaspókat tervezett, amelyek a növényekkel összhangban állnak, és új esztétikai élményt nyújtanak. A formai és színbeli egység mellett a növények igényeit vette alapul, így az ültetés, öntözés problémáival is nagy alaposággal foglalkozott. Sokat tesztelte edényeinek a vízáteresztő képességét, majd a kiválasztott formákhoz prés típusokat készített. A préselt edények felületét kavicsolással, különféle eszközök benyomkodásával, vagy csiszolással tette változatosabbá. A növények térbeli elhelyezése adta az ötletet számára, hogy a kaspók alá állványokat is tervezzen, természetesen a saját gondolkörében maradva. Először kerámialábú edények kivitelezése foglalkoztatta, különböző anyagokkal és technikákkal – fazekasagyag, samott, samottmentes, magastüzi öntőmassza, porcelán – kísérletezett. A lábakon álló edények formáinak alakítását a növények gyökérzete inspirálta, és a gyökerek tápanyag- és vízszállító szerepe határozta meg, így növénytartóinak a tömör és üreges csőszerű lábaival a felesleges víz elvezetését is megoldotta. Ez új funkció a lábú virágtartó edények történetében. A falábú edényváltozat alapformái megegyeznek a kerámialábúakéval, így valamennyi variáció egyetlen nagy edénycsaládot alkot. A falábú prototípusok platánból, akácból készültek.

TENGELY Nóra: Trying to be No. 3 brooch
 Nóra TENGELY: Trying to be No. 3 brooch
 2019, természéz, patinázott vörösréz, rozsdamentes acél, 10x3,5x1 cm
 Fotó: Piti Marcell

A következetesen végigvitt, szép munka a folytatás lehetőségét is felkínálja: a virágtartó edénycsalád falí, felfüggesztett vagy balkonra helyezhető edénytartókkal való bővítését. Herter Katalin Júlia kerámiatervezőként végzett a MOME-n, Erasmus-ösztöndíjjal Németországban kerámia- és üvegtervezést tanult. Szakmai gyakorlatát a kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdióban töltötte. 2013 óta számtalan szakmai kiállításon szerepelt.

Tengely Nóra, mint „másodéves” ösztöndíjas, az előző évi kísérletezéseinek a folytatására és négy új ékszer család kialakítására vállalkozott. Ez azt jelenti, hogy a két év alatt 12 új ékszertípusból álló, különleges, a kortárs ékszerművészetet megújító ékszer családot alkotott. A művészt mindkét évben a merevített ezüstlánc foglalként való felhasználása és az angol-, a karmos, a tokos és az alternatív foglalás új lehetőségei érdekelték.

Az előző évben készült munkákat elsősorban karmos és angolfoglalású ékszerek jellemezték, ezért a második évben a tokos és alternatív foglalásra helyezte a hangsúlyt. Fő motívuma a lánc, amelyet sokféleképpen értelmez és használ, s a konvenciókat messze meghaladó, új foglalással négy tárgycsoport megvalósításával egységes, konzekvens és koherens ékszer családot alkotott.

Az első tárgycsoport darabjai technikailag nagyon összetettek, mert az azonos befoglaló formáik ellenére minden foglalás más és más. A sorozat alapja a homogén felületet képező, kis méretű ezüst ankerlánc, a formai különlegességet a smaragd változatos használata fokozza. Ebben a tárgycsoportban az egyik ékszerhez nagy méretű, úgynevezett gyökérsmaragdot használt, amit nyers tömbből csiszolt, és két azonos méretű, láncszemből álló síklappal fogott közre. A másikhoz apró briliáncsiszolású smaragdokat használt, melyeket a láncszemek közepére helyezett, így együtt érdekes grafikus hatást keltenek az ékszeren. A harmadik ékszernél egy szabálytalan alakú, nyers követ foglalt be mozgékony láncsal.

A második ékszer csoportot egy mű képviseli, amely azonban az alternatív foglalás ritka példája. A befoglalt kő mindkét végét hegyesre csiszolta, és a síklapra merőlegesen álló követ merevre forrasztott, egyenes láncsorokkal foglalta be, amelyek rátaakarnak a hegyes kőre.

A harmadik ékszer csoportban a láncszerkezet áttört adottságára épített. Smaragdszínű plexitükröt használt, melynek színe és reflexfénye a befoglalt smaragd izgalmas látványát idézi. A művész célja itt a forma kiemelése, valamint az anyag és a forma közötti disszonancia hangsúlyozása volt.

A negyedik tárgycsoportnál, szemben az eddigiekkel, ahol a smaragd formája és a rá való utalás játszott a fő szerepet, most a befoglalt kő és a befoglaló forma homogenítésára törekedett. Az idetartozó ékszernél egy nagy

méretű, üreges láncszem amorf formát foglal, melyhez természetes, nyers köveket, természetet, természetüstöt, öntött rezet és öntött ezüstöt használt. Az inspirálta, hogy a befoglaló szabályos forma (nagy láncszem) alapanyaga és a befoglalt szabálytalan anyag azonos hatást keltsen, csak a formájuk különbözzön. Tengely Nóra a Budai Rajziskolában ötvös szakra járt, majd a genfi Haute École d'Art et de Design (HEAD – Genève) ékszer- és kiegészítőtervező szakján és a MOME fémművéség szakján szerzett diplomát. Számos sikeres kiállításon vett részt.

Szilágyi Sarolt Tekla ékszerei is korszakváltó törekvést mutatnak. A mai fiatalok világát és egy ősi ötvöstechnikát, a rekeszománcot kapcsolta össze. Az ösztöndíjas év első felében a mobilon és Instagramon felnőtt, legújabb generációk sztárkultuszát kutatta, továbbá tanulmányozta a kora keresztény ikonokat, és megtanulta a rekeszománc-technikát. Az ikon szó tartalma és mai funkciója mellett azt vizsgálta, mi érdekli a sztárkövetőket, milyen az Insta-celebek képi világa? Ehhez egy Instagramra épülő

applikáció segítségével, valamint influenszerek videóiból és blogjaiból tájékozódott. További munkája arra irányult, hogy görbe tükröt mutasson az influenszervilág felé. Azt az utat, ahogy a rekeszománc mű az ókori császári kultuszhoz kapcsolódó kultikus, majd a keresztény vallásterjesztés kevesek által birtokolt tárgyává, végül teaurálásra alkalmas ékszerré vált, megfordította, és a mai ikonikusnak tekintett sztárok ikonizált képeiből indult ki. Háromdarabos ékszersorozat elkészítésére vállalkozott. Témájának közvetlen előzménye a 2017-es Design Héten bemutatott *Hétköznapi Kitüntetések* című bross-sorozata, amely a házimunkát nem szerető, mégis elvégző nőket ismeri el szelíd iróniával, a bizánci feliratos rekeszománcokat megidézve. Elkészült munkáin három sztárt emelt ki a 21. századból, és az Instagram kezdőlapját keretként felhasználva, kézzel alkotta meg image-képeiket. A mai értékvesztett világban ahhoz az eszközhöz nyúlt, ami a magasművészet devalválódását felgyorsítja, ugyanakkor a valódi értékörzésnek egy járatlan

ZALA Zsófia: Harm less kollektió. Narancslámpa | Zsófia ZALA: Harm less collection. Orange lamp | 2019, narancshéj, hevítés és préselés, 18 x Ø 20 cm
Fotó: Zala Zsófia

útjával kísérletezve, a populáris tárgyakat és képeket a magasművészet klasszikus értékeivel ruházza fel.

Andrási Edina és Ruzicska Tünde a képzőművészet és a kézműves-iparművészet közötti határok meghaladásával autonóm formákra és új képzőművészeti anyaghasználatra törekszik. Andrási Edina a Nyugat-magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetében tanult és alkalmazott grafika és szilikátipari formatervező szakot végzett, majd a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán design- és vizuálistanár képzettséget szerzett, közben a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán Doktori Iskolába jelentkezett. Több önálló kiállítást rendezett és rendszeresen részt vesz hazai és nemzetközi csoportos kiállításokon, melyeken számos szakmai díjat nyert.

Ösztöndíjas munkái vékony falú, átlátszó, változatos alakú és testű lámpaszobrok, melyeket papír és porcelán egymásra rétegezésével hoz létre. A porcelán égetése során a papír elég, eltűnik az anyagból, a helye azonban érdekes tereket, struktúrákat sejtet. Az eltűnések nyomai a fényben pozitív-negatív mintázatokat, lehetőleg rajzolatot és új anyagminőséget teremtenek. A sokszoros tagoltság és egymásra rétegezés, valamint a fény révén a lámpaszobrok hol kiterjedő, hol összesűrűsödő látványt adnak, a szferikus felületek homorú terekké alakulnak, s a fény árnyékokat rejt. Az eltűnés és a feltárulás, a test és a feloldott tömeg kettősségéből különleges hangulat születik.

ANDRÁSI Edina: Telepesek a Holdon | Edina ANDRÁSI: Settlers on the Moon
2019, porcelán, 60x55x30 cm
Fotó: Horváth Gábor

Andrási Edina lámpaszobrainak áttetszősége, vékony héjteste az illékonyság és törekenység érzetét erősíti, ugyanakkor a formáit erős plaszticitás, zárt körvonal és változatos tagoltság jellemzi. A technológiából adódó érzékeny, finom, áttetsző és fényben úszó felület, a visszafogott színhasználat, és vele szemben az egzakt formaalakításból fakadó, kerekded tömeg határozott körvonala és a testességhez tapadó súlyérzet erős kontrasztot teremt, mely a fény ki-be kapcsolásával eltérő érzetek értelmezésének ad teret. A lámpák asztalra tehetőek és falra szerelhetőek, elhelyezésük tovább gazdagítja a kettős funkció egymásba oldódását, vagy határozott szétválását. A fény virtuálissá teszi a szobrot, a szobor megkérdőjelezi a plasztikus forma statikusságához fűződő konvencionális képet.

Ruzicska Tünde nagy levegőt vett, és az első ösztöndíjas év alatti, szisztematikus mázkísérletek tanulságait hasznosító étkészlete gazdag és változatos darabjainak az újabb variációi helyett a magán- és társas élet intimitását, érzelmi és gondolati gazdagságát, a baráti találkozások, kulturális események intellektuális élményét fokozó, nyugodt elmélkedésre készítő szobrokat készített.

Egyfajta minimalizmusként értékelhető, hogy szalagszerű, vékony csíkokból az emlékezés tereit építi és idézi meg egyszerű hajtogatással és a tiszta érzékiség tárgyként való megragadásával.

Ruzicska nyitott tereket alkot, melyek a relief és a plasztika között foglalnak helyet, és az organikus keletkezés reminiscenciáját őrzik, miközben formailag absztraktak. Ahogyan ő mondja (amikor a saját kerámiaszobroiról beszél), „a nyelvezet és megoldás, az »egyszerűen szép esztétikája« nyitottá teszi a formákat különféle karakterű terekben és eseményekben való megjelenésre”. Objektjeit szabadkézzel alkotja, magas hőfokon égeti ki, és anyagában színezi. A színek határozottak, de asszociációktól, szimbólumoktól mentesek, az elmélyedést, a kulturális vagy érzelmi élmény felidézését, a tűnődés állapotába való behelyezkedést segítik, a minimalista forma és tiszta nyelv esztétikai értékét növelik.

A művész a masszába samottot és papírpépet kever, hogy az égetésnél megőrizze a derékszögek mentén hajtogatott, előre megtervezett formát.

Ruzicska Tünde az autonóm művészet területére lépett. A MOME kerámia-tervező szakján végzett, majd ugyanott megszerezte a vizuális- és környezetkultúran tanár végzettséget, jelenleg DLA-képzésben vesz részt.

Ha valaki tudni szeretné, hogy mi az új a mai magyar kézműves-iparművészetben, a Kozma-ösztöndíjas fiatalok beszámoló anyaga jó kiindulópont lehet.

N. MÉSZÁROS Júlia
művészettörténész

Meditáció az Univerzumban

SZEMEREKI TERÉZ KERAMIKUSMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA
ZALAEGERSZEGEN

SZEMEREKI Teréz: Ellenvélemény – Párbeszéd (részletek) | Teréz SZEMEREKI: Contrary opinion – Dialogue (details)
2011, mázas épített porcelán, gázredukció (mindkettőnél), a teljes méret: 26,5x23 (balra), 36,5x26 cm (jobbra)

Fotó: Nánai Csaba

Gyönyörű helyszín fogadta Szemereki Teréz kiállítását Zalaegerszegen. A hivatalosan Városi Hangverseny- és Kiállítóteremnek nevezett tér mindenki előtt úgy ismert, mint a „zsinagóga”. A patinás, monumentális tér egyaránt lehetővé teszi előadóművészeti és alkotóművészeti események megrendezését. Szemereki Teréz – mondhatni – egy kis életmű-válogatást állított ki, annál is inkább, mert munkássága Zalaegerszegen ismert, évekkel ezelőtt már volt itt tárlata, részt vett a Géb'Art nemzetközi művésztelepen, s intenzív kapcsolatot ápol a városban élő jeles alkotóval, Németh János Kossuth-díjas keramikusszobrásszal, s így nem is véletlen, hogy a kiállítás megnyitásakor ő köszöntötte a jelenlévőket személyes szavakkal.

S ha a kiállításról benyomásainkat közölni akarjuk, akkor azonnal ki kell emelni Szemereki Teréz művészi útjának ívét, izgalmas összetettségét, következetességét, ami azért fontos, mert művészetében is megmutatkoznak életútjának állomásai. Így hát alapvetően fontos közlendő Szemereki Teréz dunántúlisága. Tatán született, de kétévesen Komáromba került. Az ifjú Szemerekit sok minden érdekelte. Balett, zene, rajz. Ezeket szerette, tanulta, de a rajz iránti vonzalom akkor válik erőteljessé, amikor találkozik Nagy Márton és Angyal Kálmán rajztanárokkal. A szorosan vett rajz mellett dolgozott már akvarellal, pasztellel. A két jeles tanár – akiknek több növendéke is művészpályára került Komáromból – készíti fel a továbbtanulásra, a vágyott budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba.

SZEMEREKI Teréz: Kaleidoszkóp útvesztői (9 darabos variáció) | Teréz SZEMEREKI: Series of Kaleidoscopes (9-piece variation) 2010, formába épített kőcserép, oxidos

Fotó: Nánai Csaba

Talán a sors keze, hogy már itt a kerámia szakra került, de hatással volt rá a tatai fazekasság szín pompás világa és a komáromi nagytemplom szószékének Kovács Margit által készített négy apostolábrázolása is. Ekkor még nem gondolta, hogy egy kis idő elteltével az ő kerámia domborművei fogják díszíteni a templom bejáratát.

A képzőművészeti gimnázium kerámia szakján is kitűnő tanárai voltak, Sándor István keramikus és Lénárt Mihály fazekasmester. Érettségi után szakmai felkészültségét elmélyítette azzal, hogy a patinás Dési Huber István Képzőművészeti Körbe járt, ahol Laborcz Ferenc, a korszerű szemléletet képviselő szobrász oktatta. Ezt követte 1967-től a Magyar Iparművészeti Főiskola kerámia szakja, ahol szintén kiváló mesterek és tanárok készítették fel a művészpályára. Szaktanára Csekovszky Árpád keramikusművész volt, de hallgatta Schrammel Imre keramikusművész, továbbá Jánossy György és Vámosy Ferenc építészek előadásait, s itt mintázását Kovács Ferenc szobrász korrigálta, és Litkei József festőművész volt a rajztanára. Ennek a hosszú felsorolásnak az a magyarázata, hogy jelezzük: Szemereki Teréz szerencsés volt abban a tekintetben is, hogy

tanárainak szemlélete, felfogása illeszkedett egymáshoz, pontosabban: folyamatosan lehetett építkezni mindarra, amit látott, hallott, elsajátított, már a középiskolától kezdve. És ő folyamatosan szívta magába az ismereteket. Diplomamunkáját sokszorosítható falburkoló csempék, valamint használati és díszedények témakörében készítette.

Szemereki Teréz szemléletének alakulására döntő hatással volt mesterének, Csekovszky Árpádnak a felfogása, akinek felfokozott érdeklődése az etruszk kultúra, az archaikus korok, a görög művészet iránt óhatatlanul áttevődött ezen szellemi és tárgyi világ iránt érzékeny növendékeibe is. Köztudott, hogy Németh Jánosnak Csekovszky szinte a legjobb barátja volt, együtt végezték főiskolai tanulmányaikat, így nem is csoda, hogy később Szemereki Teréz szoros szakmai kapcsolatba került Németh Jánossal is. De a képzésben igen fontos volt a szellemi nyitottság is, és a pályakezdő művészre kezdettől fogva ez volt jellemző, nevezetesen, hogy nem műtermébe, műhelyébe zárkózó alkat. Folyamatosan járt művésztelepekre itthon (Siklós, Kecskemét) és külföldön (Finnország, Japán, India), s érzékeny volt a különböző historikus, kulturális hatások befogadására.

SZEMEREKI Teréz: Múlt és jelen | Teréz SZEMEREKI: Past and Present | 2013, mintázott, oxidos kőcserép, 25x16x7,5 cm
Fotó: Nánai Csaba

SZEMEREKI Teréz: Útvesztő | Teréz SZEMEREKI: Labyrinth
2010, formába épített kőcserép, oxidos, Ø: 32 cm
Fotó: Nánai Csaba

Pályája kezdetén ennek megfelelően egyaránt kísérletezett autonóm és alkalmazott funkciójú tárgyak készítésével, de mindebben döntővé vált a plasztikus gondolkodás iránti affinitása. Kézművessége nem a pragmatizmus, nem a funkcionalizmus irányába vitte. Ha mégis ilyen típusú tárgyakat készített, azokban kezdettől fogva érvényesült a természeti motívumok áttételének szándéka, naturális növényi lenyomatokkal, sokszor egyidejűleg a tárgyba nyomott írásos gondolatok közlésével.

Fordulatot jelentett, hogy a korongozással létrehozott tárgyak világából átlépett például a lapelemekből megvalósított, úgynevezett épített kerámiák területére, ezek a munkái később még összetettebbekké váltak. Áttört és organikus formák kialakításával, a plasztikai dimenziók iránti érdeklődésével a keramikusból kerámiaszobrász lett.

A misztika, a hit iránt nyitott személyisége elmélyítette munkásságának jelképkereső attitűdjét, előtérbe került szimbólumteremtő, alkalmazó magatartása. A szimbólumok beépítése műveinek világába meghatározóvá vált. Mindezt elősegítették egzotikus tanulmányi útjai – India, Egyiptom, Japán –, melyek által új motívumkincset is beemelt művészetébe, de egyben vallásos hite megerősítette keresztény hitvilágát, melyben számára meghatározóak a kezdetek. Ezzel együtt kutatta a magyar őstörténetet. Foglalkoztatta a népvándorlás kora, a pogány hitvilágból való átmenet a kereszténység felvételének időszakába.

Technikailag a magas tűzön égetett porózus cserép válik számára fontossá, a redukciós égetés, a fatüzelés, a sómáz alkalmazása, az oxidokkal színezett raku, a mázas és homokkal beszórt felületek létrehozása. Szemereki Teréz olyan plasztikák készítőjévé vált, amelyeknek – anyaguk lehet mázas porcelán vagy színezett kőcserép – felerősödött jelképisége révén az alkotó egyre inkább és egyre intenzívebben állást foglalt a történelemhez, a kultúrákhoz való viszony, a múlt és a jelen, az egyetemeség és a magyarság kérdéseiben.

A maga által kijelölt úton előrehaladva, változatos jelképtárában jelen vannak az őselemek, alapvető a föld, a levegő, a tűz és a víz lényegi jelenléte, s érzékelhetők ősi távol-keleti motívumok, a sámánizmus, de a magyarság eredetmondájának sok eleme is, valamint a gömb, a kör, a négyzet, a háromszög geometriai jelentőségén túli szimbolikája.

Szimbólumainak széles skálájában a madár mint az égi lélek szimbóluma, az égi üzenetek hordozója nagy szerepet kap. Ugyanúgy, mint ahogy minden nagy világvallásban, vagy a természeti népek mítoszvilágában is. Madarai jellemzően a meditáció, a töprengés, a magány, ugyanakkor az együttlét jelképei, s talán leginkább: a szabadság és a hité. A zalaegerszegi kiállításon is jótékonyan figyeltek minket a kiállítási tér mindkét oldalán, de talán az egyik oldalszárny fokozottabban épített jelenlétükre, a levegő és a víz hangsúlyozásával együtt, a genesis jelenlétével, prehisztórikus jelek alkalmazásával; míg a másik szárnyban szuggesztív volt az őselemek védikus jelképeinek műtárgyegyüttese, az expressis verbis szobrászat jelenléte, a *Jégmadár*, *Tűzmadár* kompozíciókkal, a *Gráciák* egymást erősítő tér-erejével. Felfigyelhettünk a technikára. Madarait hol porcelánból formázza, hol samottból, s ennek megfelelően hol egy sejtelmesebb, poétikusabb mű állt előttünk, hol egy drámaiban, nyersebben megvalósított plasztika.

SZEMEREKI Teréz *Meditáció az Univerzumban* című kiállítása (részlet).
Az előtérben a művész *Életfa* című alkotása (részlet) |
Teréz SZEMEREKI's *Meditation in the Universe* (exhibition photo). In the foreground her *Tree of Life* (detail)
Városi Hangverseny- és Kiállítóterem, Zalaegerszeg, 2020. *Életfa*: 2007, fém-oxidos samott, a teljes méret: 48x70x22 cm cm
Fotó: Umberto Pezzetta

SZEMEREKI Teréz: Kék-érzések | Teréz SZEMEREKI: Blue Emotions
2015, színezett, mintázott fehér samott, 50x24x15 cm (balra),
48x28x9 cm (jobbra)
Fotó: Nánai Csaba

S a figurák, testek együttese előtt egy „köbe vésett” táblát, táblaegyüttest láthattunk, melyen egy örök érvényű, a római jog időszakából származó gondolat volt kivehető, olvasható: „Honeste vivere neminem laedere, suum cuique tribuere”. Azaz: élj becsületesen, ne bántss senkit, add meg mindenkinek a magáét. Ez a jogból eredeztethető, de erkölcsi paranccsá váló sztoikus alapelve a művön, körülölelve pecsétnyomokkal – s a közelben más művekkel – nemcsak egy dombormű modellje, terve, hanem az alkotóművész életfelfogásának is egyik fundamentuma.

SZEMEREKI Teréz: Kép-regény | Teréz SZEMEREKI: Pictorial novel
2019, fém-oxidos samott, csikozott elemekből, 55x38x20 cm (balra),
54x25x18 cm (jobbra)
Fotó: Nánai Csaba

SZEMEREKI Teréz Meditáció az Univerzumban című kiállítása (részlet)
Teréz SZEMEREKI's Meditation in the Universe (exhibition photo)
Városi Hangverseny- és Kiállítóterem, Zalaegerszeg, 2020
Fotó: Umberto Pezzetta

A galéria két oldalsó szárnyának megtekintése után megállhattunk a kiállítás origópontján, centrumában, az épület rózsablaka alatt, melyhez szorosan illeszkedett a művész *Kaleidoszkóp* sorozata. Maga a kaleidoszkóp ugyan egy optikai játékszer, amelyben az elhelyezett csillámló szeletkék forgatásra folyton változó képeket mutatnak, s Szemereki Teréz kaleidoszkópjai statikusak és nyugodtan függték kiállítási darabokként a paravánon, mégis formáltságuk, domborításuk, ritmikusan áttört felületeik színesen kavargó látványt teremtettek, és kivételes harmóniában voltak a felettük a fényt folyamatosan beengedő körablakkal. A kőcserépből megvalósított, épített művek rusztikussága erősítette a kompozíció összehatását. Arabeszkszerű látványt nyújtottak bonyolult, ám szabályos, de sohasem ismétlődő ritmusuk által.

A kiállítás címe *Meditáció az Univerzumban* volt. Pontos cím, adekvát a kiállítás emelkedettségével, melynek tárgyai ugyan földhöz kapcsolódó alapanyagokból készültek („őselemből”!), de egy pillanatig sem földhözragadtak, hanem épp, hogy elszakadtak a földtől, földünkől, Szemereki madarai, gráciái, felhői, hullámai által az Univerzumba emelkedtek, s velük együtt virtuálisan mi magunk, a nézők is. Szemereki Teréz meditációi a világról a világegyetem egészének inspirációira készített, töprengést, elmélkedést sugárzó művekben tárgyasulnak, az anyag és a szellem szétválaszthatatlanságát hangsúlyozva.

FELEDY Balázs
művészeti író

(Szemereki Teréz *Meditáció az Univerzumban* című kiállítása. Városi Hangverseny- és Kiállítóterem, Zalaegerszeg, 2020. március 5. – április 18.)

Az írás a *Pannon Tükör* című folyóirat 2020/2. számában megjelent tanulmány rövidített, szerkesztett változata.

Két hangszer összeolvadása

A BÁN MIKLÓS TERVEZTE VIOLA DA FUSIONE

„Eddigi munkásságomat úgy tekintem, mint egy létrát, ami átvezet egyikből a másik szakmába, szellemi felfrissülést adva a mindennapi munkában” – indokolta a többféle szakterületre kiterjedő tervezői elképzeléseit Bán Miklós, a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) művészeti ösztöndíjprogramjának (2019–2022) egyik nyertese. Pályáján, amelyre tudatosan készült, sima úton haladt. A szakmai alapismereteket klasszikus úton tanulhatta: a budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola után a Magyar Iparművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait 1991 és 1997 között: grafikus tipográfusként diplomázott, emellett elsajátította a fotózás mesterségbeli ismereteit is. Elsősorban könyveket, művészeti albumokat, kiállítási katalógusokat tervezett ismert művészeknek: például Aknay János, Gáll Ádám, Somogyi György, Wrobel Péter, Kovács László, Erdős János festőművészek, illetve Samu Géza és Mohácsi András szobrászművészek számára. Szakmai tudását a Markó Iván balettművész, vagy Baán Katalin fotóművész munkásságát bemutató kiadványokban is megmutathatta. Mivel gyakran a teljes fotóanyagot is ő készítette, a kiadványokat saját maga tervezte, tördelte, nyilvánvaló, hogy ezeknek a területeknek a sajátosságai

legalább annyit tanult, mint az egyes alkotókkal való kapcsolataiból. Főiskolai tanulmányai idején az intézménynek Scherer József, a nemzetközileg is elismert designer volt az oktatás korszerűsítését megszervező és meghatározó tanára. Az ő részvételével kidolgozott pedagógiai program alapján minden hallgatónak egységes szakmai alapképzésben kellett részt vennie, mielőtt bármilyen irányba szakosodott. Ebben szerepelt alakrajz, kreatív gondolatok megfogalmazása és formálása, színtan, formatan, művészettörténet, építészettörténet, ipariforma-történet, mintázás, fotózás stb. A sokoldalú szemléletformálás ilyen lehetőségei mellett, ebben az időben vált mind ismertebbé a számítógépes formatervezés egyre rohamosabban megújuló gyakorlati alkalmazása is, amit természetesen az egyetemi oktatásban sem hagytak figyelmen kívül. A kezdeti két-, majd háromdimenziós (3D) tervezés egészen új lehetőségei Bán Miklós fantáziáját is megragadták: „...a formatervezés rendkívül vonzó szakma volt számomra. A számítógép térhódítása miatt a két és három dimenzió közötti határok összemosódtak, a grafika és a 3D formatervezés között rengeteg átfedés van. [...] Az új technológiának számtalan előnye van, számos nehézkes művelet feleslegessé vált, sok szempontból gazdaságos, és a végeredmény precizitása garantálható” – állapította meg. Ismereteit állandóan bővítette a legkülönbözőbb szoftvergyártók számítógépes tanfolyamain, és felismerve a CAD (computer-aided design) tervezési módszerének a kétségtelenül hatékony gazdasági lehetőségeit, alkalmazza azt a fogtechnikai eszközök és elektromos autó tervezésénél is. Ezen többfelé kiterjedő designkoncepcióinak további tervezési elképzelései – megfelelő ütemterv szerint – szerepelnek hároméves ösztöndíjprogramjában. A megcélzott területek tervezési műveleteinek részletekbe menő alapos leírásai – a már említett, más területekre vonatkozóak is – megtekinthetők az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének a honlapján (<https://osztodij.mma-mmki.hu>). A támogatott projektekből most az elsőt, egy hangszer-átalakítás/-fuzionálás tervezését emeljük ki. A hangszernek Bán Miklós adott új nevet: viola da fusione.

BÁN Miklós: Viola da fusione | Miklós BÁN: Viola da fusione
 „A test mélysége jóval kisebb, mint hagyományosan, de a jávorfa támasztékok hátrafelé íveltek, így a pozíciójuk ugyanaz, mint egy akusztikus hangszernél.” 2020, digitális render

BÁN Miklós: Viola da fusione (elől- és oldalnézet)

Miklós BÁN: Viola da fusione (front and side view)

2020, digitális render; test: szinuszoid (habos) jávorfa; nyak, támasztékok: jávorfa; rezonátor: szinuszoid (habos) lucfenyő; fogólap és húrtartó: ébenfa; híd: szinuszoid (habos) jávorfa; láb: körte, rozsdamentes acél; 131,1x43,5x24,4 cm

BÁN Miklós: Viola da fusione (a hangszer játék közbeni dőlésszögben)

Miklós BÁN: Viola da fusione (angle of the instrument's inclination during playing)

2020, digitális render

BÁN Miklós: Viola da fusione

Miklós BÁN: Viola da fusione

„A húrtartón finomhangolók elhelyezése felesleges, mivel a csigamechanikás hangolókulcsok jóval pontosabban állíthatóak, mint a hagyományosak.”

2020, digitális render

BÁN Miklós: Viola da fusione | Miklós BÁN: Viola da fusione
 „Állítható magasságú és dőlésszögű híd és az elektroakusztikus test rezonátora, mely a rezgéseket továbbítja a hangszedőnek.”
 2020, digitális render

BÁN Miklós: Viola da fusione (részlet). Szabályozható magasságú és dőlésszögű híd és a húrtartó a boventartó konzol oldalán
Miklós BÁN: Viola da fusione (detail). Bridge of adjustable height and angle of inclination, as well as the tailpiece on the side of the tailgut holder
 2020, digitális render

BÁN Miklós: Viola da fusione (részlet). Scroll (csiga)
Miklós BÁN: Viola da fusione (detail). Scroll
 2020, digitális render,
 tigrisszem ásvány, foglalatban

BÁN Miklós: Viola da fusione (részlet). Kulcsszekrény csigahajtásos finomhangolásra alkalmas hangolókulcsokkal
Miklós BÁN: Viola da fusione (detail). Pegbox with worm-driven tuning keys suitable for fine tuning
 2020, digitális render

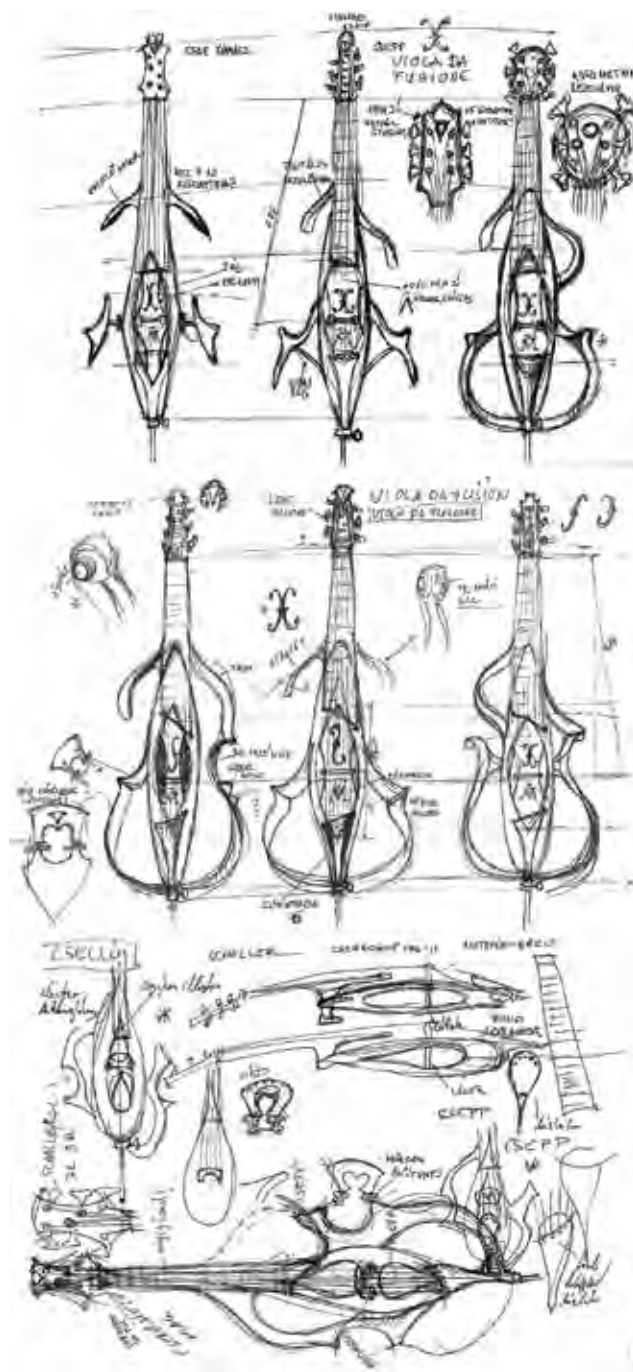
„A képzőművészet és az iparművészet mellett mindig fontos volt számomra a zene; habár nincs zenei végzettségem, mégis a képzett zenészek közé tartozom. Jelenleg is aktív zenész vagyok. Fiatal koromban évekig csellózni tanultam, s most újra visszatértem hozzá, mert felmerült bennem egy egyedi elektronikus hangszer tervezésének az igénye” – fogalmazta meg kiindulópontját. A jelenlegi kísérleti munkájának gyakorlati kipróbálása érdekében elszegődött zenész-hangszerész barátaihoz „CAD-hangszerkészítő inasnak”. A számítógépes tervezés

mellett változatlanul fontosnak tartja az előzetes kézi rajzok készítését, a hagyományos vázlatokat. A feladat szakmai céljainak megértése érdekében idézünk Bán Miklós tervezői koncepciójából, amelynek figyelmes olvasása közben megtapasztalhatjuk a minden tervezői műfajra jellemző mesterségbeli alaposág jelentőségét.

„A hegedű, a brácsa, a cselló közvetlen elődje a fidula és a líra, a nagybögő közvetlen elődje a viola da gamba. Ez a többféle hangfekvésben létező hangszer hat- vagy héthúros volt, a mély fekvéseken bundos nyakkal. A húrok között kvart hangtávval, a középső két húr között tercre hangolva. 3D-ben egy hathúros, alapvetően csellószerkezetre épülő elektromos hangszert szeretnék tervezni, és azt CNC (computer numerical control) vezérlésű faipari gép segítségével kivitelezni. A C-, G-, D-, A-húrok alá egy F-et kapna, utánuk egy E-t. A kvinthangolás miatt ez extrém nagy hangterjedelművé tenné ezt a hangszert. A fogólapot végig bundokkal szeretném ellátni a legfelső fekvésig. Ez a viola da gambánál csak az első fekvésben volt lehetséges, mivel a nyakon a bélhúrt körbe kellett kötni. A basszusgitároknál, gitároknál nincs ívelése a nyaknak, ezért a teljes bundozás könnyen megoldható. Ezt a problémát a 3D fájljokból tökéletes pontosságú CNC vezérlés segítségével, továbbá az öntőforma térnyomtatása segítségével át tudom hidalni. Mivel a nűtok pontos kivágása így megoldott, a bundok fém helyett a klasszikus hangszerekhez hasonlóan felfeszített bélhúrok vagy műanyag idomok lesznek. A fogólap lejtése változó lenne. A hangolókulcsoknál kisebb lejtésű fogólap a hídig kapná meg a teljes ívét, ezzel lehetővé téve az összhangzati játékok akár három-négy húron. Az összhangzati játékokat a vonó tartása is befolyásolja, mivel azt a viola da gambán és a bögön másképp fogják, mint a hegedűn, a brácsán és a csellón...”

A továbbiakban hasonló precizitással folytatja a tervező az újítás lényegének leírását, felsorolva néhány kultikus hangszerújító elődöt, akiknek az elképzeléseit a szkeptikus kezdeti fogadtatás után végül a modern zenei hangzásokat kedvelő zenekarok befogadták.

A hangszer elkészítését az MMA a 2019-es művészeti ösztöndíjprogramja keretében támogatja. Ha a neves magyar zongoraművész, Bogányi Gergely és hangszermérnök munkatársai által tervezett modern zongora sikeres szakmai újítására gondolunk, elképzelhető, hogy a Bán Miklós által modernizált új hangszer is – melyet egyébként ő a dzsessz-, rock- vagy funkzenekarok speciális hangszereként képzel el – sikeres lehet a saját műfajában.

BÁN Miklós: Viola da fusione (tervvázlatok a munka első szakaszából)
Miklós BÁN: Viola da fusione
(design sketches from the first phase of the work)
2019, papír, tollrajz, az eredeti mérete: 35x25 cm

DVORSZKY Hedvig
művészettörténész

A felhasznált idézetek Bán Miklós ösztöndíjpályázatából származnak.

THONET előtt és után

BÉCSI KIÁLLÍTÁS A HAJLÍTOTT BÚTOR TÖRTÉNETÉRŐL II.

A cikk az előző lapszámunkban (2020/3, 40–45. oldal) a Museum für angewandte Kunst (MAK) kiállításáról megjelent, a Gebrüder Thonet cég történetének kezdeteit bemutató írás folytatása.

Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign című kiállítás (részlet). Az előtérben balról jobbra: karosszék (kiállítva az 1851-es londoni világkiállításon), 39-es szék (1887–1888), 4-es számú szék (1849), 13-as számú szék (1860–1865) Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design (exhibition photo). In the foreground left to right: armchair (on display in the 1851 London World Fair), chair No. 39 (1887–1888), chair No. 4 (1849), chair No. 13 (1860–1865) | Museum für angewandte Kunst, Bécs, 2019–2020
© MAK, fotó: Georg Mayer

Az 1860-as évek végétől többféle változás indult meg a cég életében, ami a '70-es évek közepétől vált markánssá. Az Osztrák–Magyar Monarchia megszületésével kialakult új politikai és gazdasági helyzet általános gazdasági-politikai hatásán túl a gyártási privilégiumok lejártával erős versenytársak jelentkeztek a hajlítottbútor-piacon. Közülük az 1849-es alapítású bécsi Jacob & Josef Kohn (J. & J. Kohn) vált a legjelentősebbé az elkövetkező évtizedek során. Sokszor a két vállalat egymás mellett, egymást előzve készítette termékeit.¹²

1869-től a Gebrüder Thonetnél az idős Michael Thonettól August fia vette át az általános vezetést. August Thonet (1829–1910) emlékezetes munkákkal, köztük az 1867. évi párizsi világkiállításra készített, mai napig elismeréssel övezett úgynevezett *demonstrációs székekkel* bizonyította rátermettségét a világ előtt (kép az előző lapszámunk 41. oldalán). 1890-ig ő volt a műszaki-fejlesztési munkák kezdeményezője és vezetője a – koritschani után alapított – Bistritz am Hostein-i (ma

Bystřice pod Hostýnem, Csehország) gyárnak. Különösen a mozgatható bútorok fejlesztése területén születtek új, előremutató eredmények (2-es számú állítható fekvőszék, 1875 körül; hintázó fekvőszék, 1875; forgó karosszék, 1873). A különböző – talán amerikai hatásra fejlesztett¹³ – állítható, forgatható munkaszékek mellett számos újító javaslata közül külön említendőek lemezbútorai. Az utóbbiak voltaképpen a boppardi hajlítások folytatásai, de nem rétegelt lemezcsíkokból készültek, hanem tömör deszka hajlításával. E típusok ez idő tájt nem kerültek sorozatgyártásra; messze megelőzték korukat: csak az 1930-as években találtak folytatókra Alvar Aalto (1898–1976) és társai által.¹⁴

A Thonet vállalatnál egyébként a gyártás és a marketing határozott szétválasztásával és az utóbbiért felelős legfiatalabb fiú, Jacob Thonet (1841–1929) irányításával történt meg a termékválaszték jelentős kiszélesítése a század utolsó harmadában. A már bevált típusok gyártása mellett a vásárlóközönség igényeinek minél szélesebb körű

kiszolgálására törekedve újabb bútortípusok és stílusok beállításával erősítették vezető helyüket a piacon. A hetvenes évektől – a gazdagodó polgárság pompaigényének megfelelően – az addigi könnyed hajlítottbútor-típusok kínálatát a historizmus szellemében nehéz, súlyos, történeti díszítésekkel, különféle kárpitozásokkal, reprezentatív faragásokkal ellátott modellekkel egészítették ki. Sokszor ezekkel együtt is történtek funkcionális és technikai fejlesztések. Így például sok esetben az egyes termékekhez szükséges rudak hosszúságát megrövidítették a könnyebb és olcsóbb gyártási eljárások érdekében, és ily módon formailag is gazdagították ajánlatukat. Elsőként hozták létre a fel-le hajtható színházi sorszék típusát (1888), a lemezfelületek gyors és egyszerű díszítőeljárásának bevezetésével pedig (pirográfia, 1880) kialakították a motívumok sokféle és olcsó változatát. Ugyancsak a díszítési ajánlat szélesítését szolgálta a különleges megjelenésű, csavart hatású (utólagos esztergályozással létrehozott) hajlított elemek használata. A megnőtt piaci igények kiszolgálására gyáraik és kereskedelmi kirendeltségeik létesültek Európa-szerte. Köztük a – későbbiekben központi szerepű – németországi bútorgyár Frankenbergben (1889), illetve az egyik legkorábbi és

legelegánsabb üzletház Budapest belvárosában. A Váci utcában ma is megtalálható, reprezentatív épületet a korszak jeles magyar építészei tervezték, és 1889-ben nyitották meg.¹⁵ Mindenesetre óriási igény volt a sokféle bútorra; 1893-ban már több mint egymillió darab készült évente belőlük gyáraikban.¹⁶

Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign című kiállítás (részlet). BREUER Marcell: Plywood fekvőszék, kivitelezés: Isokon-Luterma (balra); és August THONET: Állítható fekvőszék, kivitelezés: Gebrüder THONET | Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design (exhibition photo). Marcel BREUER: Plywood deckchair, manufacturer: Isokon-Luterma (left); and August THONET: Adjustable deckchair, manufacturer: Gebrüder THONET London, 1935–1936, tömör és rétegelt nyírfá; Bécs, 1875, természetes bükk, nádazva
Fotó: Bozóki-Ernyey Katalin

J. & J. Kohn: 3-as számú bölcső | J. & J. Kohn: Cradle No. 3 Bécs, 1898, kivitelezés: 1900 körül, tömör bükkfa, hajlítva (Museum für angewandte Kunst, Bécs)
Fotó: Bozóki-Ernyey Katalin

1900 körül azonban világossá vált, hogy a fejlődés ezen az úton már nem folytatható tovább. A korszak jellemző változása, a *Gesamtkunstwerk* ideájának megerősödése módosította a piaci keresletet. A hazugnak tartott historizmussal és eklektikával szemben jelentkezett a bécsi iskola, a *szecesszió* és a *premodern* tisztító új szelleme és formakultúrája. Fellépésük változást hozott az építészetben és belsőépítészetben és velük együtt a bútortervezésben is: az eddigi használati tárgyak művészeti együttesek részévé váltak maguk is. Eszmei megalapozója a Monarchia nagy tekintélyű építésze és építészeinek nevelője, Otto Wagner (1841–1918) volt racionális tervezésméletté (Nutzstil).¹⁷ Az első lépés megtevője pedig a minden díszítés dühödt ellenfele: Adolf Loos (1870–1933), aki az általa kialakított bécsi *Café Museum* belsejébe megtervezte az ergonomikus, és szerkezeti elemeinek tökéletes optimalizálása által elegáns 255. számú modellt a változásokra érzékeny J. & J. Kohn számára. A Kohn cég nagy sikerei, különösképpen Gustav Siegelnek (1880–1970) az 1900. évi párizsi világkiállításon bemutatott, négyzetes keresztmetszetű elemekből épített bútoraival, az irodák, vendéglők és kávéházak használati tárgyaiból a művészeti szalonok nagyra becsült műtárgyai közé emelték a hajlított bútort. A „szabad” és „alkalmazott” művészetek közötti határok átlépéséhez további „művész-építészek” kellett, a bécsi *Secession* nagy alakjai: Josef Hoffmann (1870–1956),

Joseph Maria Olbrich (1867–1908) és tanítványaik, akik révén megszületett a bécsi hajlítottna bútór új reneszánsza. A Gebrüder Thonet is a vezető modern bécsi építésztervezőkkel keresett kapcsolatot. Bécs híres új épületének, az Otto Wagner által tervezett *Posta-takarékpénztárnak* (1905) berendezési tárgyait ezután már Kohnnal együtt gyártotta (köztük híres, kocka formájú zsámolyát *4746-os modell* néven). A cég geometrizáló szecessziós bútorait főleg Marcel Kammerer (1878–1959) tervezte a századelőn. A szerkezetet hangsúlyozó formákat azonban rövidesen újabb formai változások követték. Az 1914-es kölni Deutsche Werkbund-kiállításon már az elkövetkező korszak stílusának, az art decónak bevezetője lett az Otto Prutscher (1880–1949) által tervezett (és e kiállítás mellett a MAK másik termében látható) reprezentatív faragott díszítésű bútorregyüttese.¹⁸

Bugholz, vielschichtig: Thonet und das moderne Möbeldesign című kiállítás (részlet). Balról jobbra: Gerald SUMMERS: BPAC (1933), Han PIECK: Bambi-szék (1946–1948), Gebrüder THONET / August THONET: Rétegettlemez szék (1880 körül) | Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design (exhibition photo). Left to right: Gerald SUMMERS: BPAC (1933), Han PIECK: Bambi chair (1946–1948), Gebrüder THONET / August THONET: Plywood chair (c. 1880) Museum für angewandte Kunst, Bécs, 2019–2020 © MAK, fotó: Georg Mayer

Az első világháború hosszan elhúzódó pusztítása során előbb a munkások katonai szolgálatra rendelésével, majd a vásárlások lecsökkenésével hatalmas visszaesés következett be a termelésben. A háború végével – és az Osztrák–Magyar Monarchiára nézve tragikus befejezésével – a vállalat csődbe jutott. A nagyvállalat szétesett; egyes gyáregységei a korábbi országrészekből újonnan alakult államokhoz kerültek. 1921-ben a Gebrüder Thonet előbb AG-vé (Aktiengesellschafttá – részvénytársasággá) alakult, majd 1923-ban megtörtént a családi vállalat önállóságának elvesztése és fuzionálása az időközben több kis gyár egyesüléséből és a J. & J. Kohn cég felvásárlásával, továbbá az osztrák Credit Bank támogatásával létesült, svájci bejegyzésű, nemzetek feletti Mundus csoporttal. A Leopold Pilzer üzletember (1898–1961) által vezetett Thonet-Mundus két világháború közötti – immár

több szálból összeállt – sikeres vállalat-történetének végigkísérése nem célunk e helyütt, és nem is lehetne megnyugtató módon bemutatni a 22 gyártóhelyen folytatott tevékenységét.¹⁹

Josef HOFFMANN: 670-es számú állítható klubfotel, népszerű nevén „Ülőgép” Josef HOFFMANN: Reclining armchair No. 670 nicknamed ‘Sitting machine’ Bécs, 1905, kivitelezés: 1906 körül, gyártó: J. & J. Kohn, bükk, tölgyfa hajlítva, plywood, sárgaréz © MAK, fotó: Georg Mayer

A klasszikus Thonet bútór a háború után még olcsó áránál fogva és egy-két avantgárd és szociális szemléletű tervező (mindenekelőtt Le Corbusier) elismerésétől övezve tartotta magát egy ideig, de a húszas évek végére kiment a divatból. Bár a vállalat részéről történtek kísérletek a rúdhajlítású, illetve tölgyfa bútorzat megújítására neves progresszív osztrák és német tervezők (Josef Frank [1885–1967], Adolf Gustav Schneck [1883–1971], Ferdinand Kramer [1898–1985]),²⁰ sőt 1933-ban magyarországi tervezők bevonásával is. Jóllehet az utóbbiról sem a kiállításban, sem a katalógusban nem esett szó, számunkra nem érdektelen, hogy legjobb hazai bútortervezőink (Kaesz Gyula [1897–1967], Kozma Lajos [1884–1948]) részt vettek a Váci utcai bemutatóteremben megrendezett bemutatóon, kivitelezett munkáikkal.²¹ Mindazonáltal a fejlett piacon valójában a korszak újdonsága, az acélső bútór bizonyult alkalmasnak a vállalat kereskedelmi megerősítésére.

Az acélső bútór a harmincas évekre divattá vált: a rohanó modern kor, a sebesség szimbólumaként műszaki jellegű formavilágával, krómzott hideg színével a *Neue Sachlichkeit* (új tárgyilagosság) idején. A Thonet-Mundus

mint nagyvállalat az elsők között ismerte fel ezt, és a kezdeményező kis cégeket (Standard Möbel, Desta) felvásárolva a húszas évek végétől kezdett el foglalkozni gyártásukkal. E téren piacvezető volt egészen a harmincas évek végéig Ludwig Mies van der Rohe (1886–1969), Le Corbusier (1887–1965), Breuer Marcell (1902–1981) és társaik munkái révén. Számunkra különösen jelentős, hogy először szerepeltek e nagy múltú cég piacvezető termékei között magyar tervezők munkái, mindenekelőtt Breuer Marcelltól.²² E kiállításon Breuer *B3-as* számú, a későbbiekben *Wassily* néven ismertté vált első csőbútorának a hatvanas évekből származó, az osztrák Robert Maria Stieg (1946–1984) által tervezett alumíniumlemez és plexiüveg változatai mellett további fontos alkotása is szerepelt, és nem csak a vállalat zászlaja alatt. Öröm és egyben elgondolkodtató volt látni a csőbútorok utáni időszakából származó (rétegelt nyírfa tartószerkezetű és plywood lemez ülőszerkezetű) *Plywood fekvőszékét* az *organikus design* korai idejéből August Thonet – korábban említett, természetes, hajlított bükkfából, nádazva készített – hasonló funkciójú darabja mellett. A kiállításnak és a könyvnyi katalógusnak egyaránt ezek a beszédes és gondolatébresztő típuscsoportosítások, különböző időszakokból származó összeállítások voltak egyébként a legértékesebb megoldásai. Ugyanez mondható el a látványos kialakítású, egy lemezből kivágott ülőbútorokról is, amelyeket ugyancsak August Thonet kezdeményezett a 19. század vége felé. Ezek a 20. század harmincas évekbeli továbbfejlesztésük után (előbb Finnországban Alvar Aalto, majd Nagy-Britanniában Gerald Summers

[1899–1967], Garnet Campbell által) csupán az újabb világegést követően, a negyvenes évek közepétől az ötvenes évek végéig tartó – az organikus stílussal rokon – *szobrászi formálás* idején virágoznak fel igazán.

Adolf Gustav Friedrich SCHNECK: A64F karosszék
Adolf Gustav Friedrich SCHNECK: A64F armchair
Frankfurt am Main, 1927, gyártó: Thonet-Mundus, tömör és hajlított bükk, rétegelt lemez, festve
© MAK, fotó: Georg Mayer

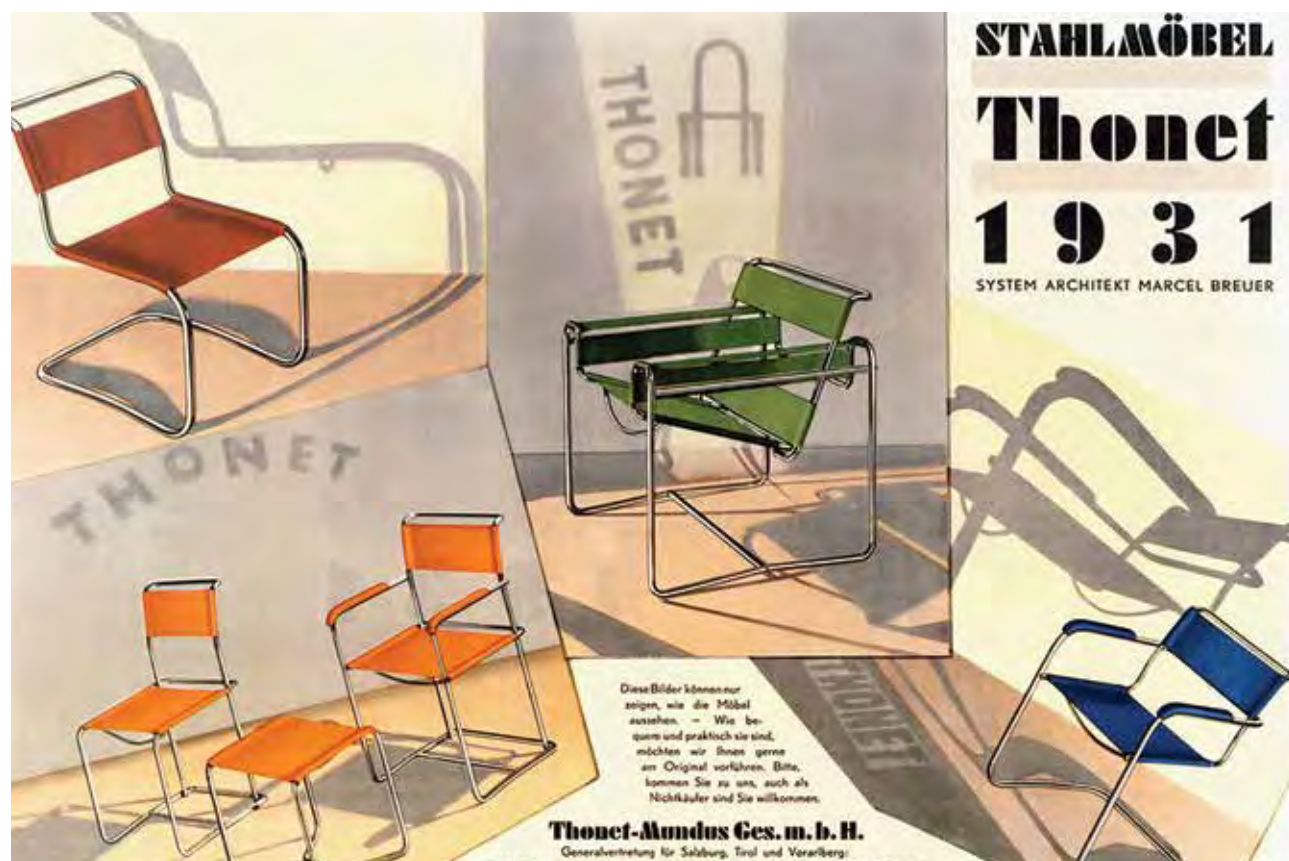
Otto PRUTSCHER: Karosszék az 1914. évi kölni Werkbund-kiállításra
Otto PRUTSCHER: Armchair for the Cologne Werkbund-exhibition, 1914
Bécs, 1914, gyártó: Gebrüder THONET, faragott tölgy, tömör és hajlított bükkfa, kárpitozva
Fotó: Bozóki-Ernyey Katalin

A világot újra alapjaiban megrázó, politikai-gazdasági erőviszonyait átrendező második világháború után a thoneti hagyományokra és a vele párhuzamos utak eredményeire alapozó hajlítottbútor-gyártás ekkor valójában erősen beszűkült, és számottevően a korábbi nagyszámú gyártóhelyből csupán Bécsben és Frankenbergben, valamint a vállalatból már korábban kivált főbb csehszlovákiai és lengyelországi gyárakban folytatódott tovább. A legkorábban talpra álló frankenbergi gyárban az Alfred Thonet-i, közvetlenül pedig a korábbi amerikai lemezprezelési kezdeményezések fonalát vették fel. Sajnos a kiállítás szervezői és a katalógus szerzői nem említették meg a Museum of Modern Art (MoMA) híres *Organic Design in Home Furnishings* úttörő kiállítását 1941-ből,²³ ahol Eliot F. Noyes (az IBM vállalati arculatának későbbi megfogalmazója, és talán nem mellesleg Breuer egyik korai amerikai tanítványa) már bemutatta a rövidesen világhírnevet szerző építész-bútortervező alkotópáros: Eero Saarinen (1910–1961) és Charles Eames (1907–1978) plywoodból formált kagylófotelét. (Eames érdeme az is, hogy negatív gyártási tapasztalatai alapján felhagyott ezzel az egydarabos plywood-megoldással a későbbiekben, és – a

Thonet-kiállításon is bemutatott – negyvenes évek közepi klasszikus munkáinál már önállóan gyártott, mondhatni thoneti mélységű-szépségű elemekből építette érzékenyen formált ülőbútorait. Ezzel ellentétes utat választott Saarinen, amikor 1955–1956-ban megalkotta a szintén klasszikussá lett *Tulipán* elnevezésű, előbb üvegszálás, majd fröccsöntött műanyag székeit.) Mindenesetre az ötvenes években a szobrászi formálás egyetemes divatjához tartozó kúp, illetve kagyló formájú – fa és fém, három- és négy lábú – székek sorozata jött létre Európában. Az Edelhart Harlis (1928–1985) által tervezett *ST664*-es Thonet-modell (1954) óriási siker lett a piacon, és a frankenbergeri Thonet-gyár megerősödéséhez és bővítéséhez vezetett.²⁴ A bemutatott darabok közül mindenképpen megemlíteném még a brit Carl Jacobs (1925–) és a német Günther Eberle formailag-technológiailag kitűnően megoldott – és sokak által követett – munkáit.²⁵ Röviddel későbbi a dán Verner Panton (1926–1998) – az avantgárdot közvetlenül megidéző neoavantgárd – egylemezes plywoodból készített, lehetőségszerű részletekkel bíró *S275* jelű konzolos széke. Majd pedig megjelent a világszerte hódító műanyagban is megfogalmazott, a tervező nevének emblematikussá lett pop-design változata: a *Panton-szék* (1960).²⁶ Voltaképpen ez időtől megszorodtak a különböző korábbi konstrukciótípusok

újrafogalmazásai, utánzások és változatok fában, fémbe, műanyagban, történeti ideák feltámasztásai, valós és csupán divatos új ajánlatok, hatalmas mennyiségben. Sokszor inkább csak tervezői fricskák a legkülönbözőbb anyagokból, anyagok keverékéből, a legkülönfélébb rangú tervezők által a legkülönbözőbb minőségi színvonalon.²⁷ Mindazonáltal ebből a növekvő sorból kiemelném a frankenbergeri gyárat megerősítő Paul Stanossek a *214-es* számú széke (1960), és a bécsi gyártól Ernst W. Beraneket (1934–) *Thondo* (1979) elnevezésű sorozata miatt; mindkettőjüket a hagyományokat nem tagadó újításáért. A többségnél viszont a használati funkció helyett sokkal inkább a szellemi üzenet, netán csak személyes üzenet és a reklámhatás megteremtése vált központi tervezői céllá. Ennek során – és a bemutató végén – pedig a mindennapi használatból műtárgyakká, majd múzeumi klasszikusokká lett egykori Thonet bútorok – kilépve mindennemű gyakorlati feladatukból – immár művészi installációk alapelemeiként jelentek csak meg az osztrák képzőművészek révén.

Eredményekben gazdag, hosszú, sok elágazású, sok tanulsággal bíró időutazásra – a „bécsi szék(ek)” megismerésére – invitálták e kiállítás rendezői a látogatókat. Időtartama – kétszáz év – drámai eseményekkel teli időszak volt az emberiség történetében. Ezt érthetően-átélhetően

THONET-MUNDUS: Színes eladási kisplakát, 1931 | THONET-MUNDUS: Colour small poster, 1931

Forrás: Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: Bugholz, vielschichtig, Thonet und das moderne Möbeldesign / Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design. Hrsg. / Eds. Christoph Thun-Hohenstein – Sebastian Hackenschmidt. Basel, 2019

megidézni – ráadásul szinte kizárólag ülőbútorokkal – hatalmas feladat. Az alapító előtt tisztelgő nagy vállalkozás mindenképpen dicséretet érdemel, még ha – az élmények sokasága mellett – megvalósítása sok kérdőjelet hagyott is a szemlélőben. Mindenekelőtt azt, hogy kinek készült e kiállítás valójában? Hiszen egy-egy alkotás mélyebb, részletesebb szemléltetése nem történt meg, a zsúfolt sorokban egymás mellé rakott művek (egykor használati áruk, a hatvanas évektől múzeumi műtárgyak) csak formai memorizálásra voltak alkalmasak, ami a nagyközönségnek sok, fárasztó, a szakmai érdeklődésű látogatóknak kevés. A klasszikus darabok sokszor bravúros szerkezeti megoldásai (ülőlapjukon vagy hátlapjukon), az elemek kapcsolódásainak szépségei általában rejtve maradtak a kiemelés nélküli monoton felsorolásban-bemutatásban.

Az ünnepi esemény és a tárgyak összértéke a nyújtott látvánnyal aligha vethető össze; a rendezés és a kiállítás installálása több mint kérdésesre sikerült. Különösen nehezen elfogadható a székek közel azonos szintű – alacsony – egymás melletti bemutatása a magas belmagasságú térben; a többnyire kitakaratlan falak a vakablakokkal és a gazdagon elhelyezett tűzpiros tűzoltókészülékekkel. Ezek kifejezetten zavaróak, teljességgel megoldatlanok maradtak mindvégig. Kor- és téridéző képek, rajzok, fotók, videók sehol, pedig e székek mindenkor, mindenhol valamilyen situációban funkcionáltak. Félreértés ne essék, nem makarti kiállítástervezést és rendezést hiányolok (bár éppen a 19. század végi anyagnál az is lehetett volna), de értelmező megoldásokat igen. Így egy megszállott szakembernek (tervezőnek, művészettörténésznek) nagy

Verner PANTON: S275-ös szék | Verner PANTON: Chair S275

1956–1965; gyártó: August SOMMER a Thonet Frankenberg számára, 1967 körül; préselt rétegelt lemez, lakkozva

© MAK, fotó: Georg Mayer

öröm lehetett eredetiben látni az eddig csak képekről ismert kitűnő munkákat, a nagyközönségnek viszont sok volt, és kevésbé marad jeles élmény. A feszes raktári rendből kilépő csoportosítások – akár funkcionális (lásd Thonet–Breuer-fekvőszékek), akár anyagi-technikai kapcsolatok (egylemezes kivágások) – bemutatásai éppen ezért emlékezetesek. A választott témán túli „gender-konstrukciók” látványos kiemelését viszont tartalmilag mindenképpen túlzottnak tartom, még ha a kiállítás végére a rendezők szerettek volna is tenni valamiféle geget.

Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign című kiállítás (részlet). Edelhard HARLIS (1954, Thonet Frankenberg), Carl JACOBS (1950, Kandya, London) és Günther EBERLE (1953/1954, Thonet Frankenberg) plywood székei | Bentwood and Beyond. Thonet and Modern Furniture Design (exhibition photo). Edelhard HARLIS' (1954, Thonet Frankenberg), Carl JACOBS' (1950, Kandya, London) and Günther EBERLE's (1953/1954, Thonet Frankenberg) plywood chairs
Museum für angewandte Kunst, Bécs, 2019–2020
© MAK, fotó: Georg Mayer

Robert Maria STIEG: „m-c” karosszék | Robert Maria STIEG: ‘m-c’ armchair 1969, kivitelezés: 1973 körül, gyártó: ismeretlen; plexiüveg és fém
Fotó: Bozóki-Ernyey Katalin

ERNYÉY Gyula
designtörténész

(Bugholz, vielschichtig. Thonet und das moderne Möbeldesign. Museum für angewandte Kunst, Bécs, 2019. december 18. – 2020. szeptember 6.)

12. A J. & J. Kohn cég történetéről bővebben lásd Stefan Üner: Jacob & Josef Kohn. In: Eva B. Ottlinger (ed.): *Wagner, Hoffmann, Loos und das Möbeldesign der Wiener Moderne. Künstler, Auftraggeber, Produzenten*. Ausst. Kat. Wien, 2018, 140–142.
13. Úgy vélem, hogy ez az 1876. évi philadelphiai világiállítás kapcsolataiban – az időpontok és események ismerete alapján – elképzelhető, különösképpen, ha tudjuk, hogy Michael Thonet folyamatosan gazdagította gyártási programját, és valószínűleg így voltak ezzel vele együtt dolgozó fia is.
14. Az 1900-as párizsi világiállításán bemutatott díszetlen támlás székhez hasonló megoldással (fotóját közli Alexander von Vegesack: i. m. [lásd 2. jegyzet], 60.) csak a harmincas évek tervezőinél találkozunk majd. Kár, hogy a tallinni Luterma gyár kétségtelen eredményeiről nem történt bővebben említés e helyütt legalább a katalógusban. Vö. Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: i. m. [lásd 1. jegyzet], 159.
15. A Váci utca 11/a és az Aranykéz utca 3. közti, műemlékileg védett épületet Lechner Ödön vezetésével Pártos Gyula és Klein H. János tervezték. A Zsolnay-gyár indázó kerámiajával borított Váci utcai homlokzatát középpont gótizáló fülkékben elhelyezett női és férfi szobrok díszítik.
16. Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: i. m. [lásd 1. jegyzet], 295. A gyártási csúcsteljesítményre vonatkozóan Vegesack 1,8 millió darabot említ 1912-ből, Alexander von Vegesack: i. m. [lásd 2. jegyzet], 6.
17. Otto Wagner építészeti munkásságáról, nézeteiről bővebben lásd Kubinszky Mihály: *Otto Wagner*. Budapest, 1988. Ő irt Loosról is magyar nyelven monográfiát: *Adolf Loos*. Budapest, 1967.
18. *Otto Prutscher. Allgestalter der Wiener Moderne* című kiállítás, MAK, Bécs, 2019. november 20. – 2020. október 11. Katalógusa: Christoph Thun-Hohenstein – Rainald Franz (Hrsg.): *Otto Prutscher. Allgestalter der Wiener Moderne / Otto Prutscher. Universal Designer of Viennese Modernism*. Wien, 2019. /MAK Studies 26./
19. A meglevő gyárak mellé létrehozta még a francia–német alapítású Thonet Frères csőbútorgyárt, majd 1938-as USA-beli meglepedése után az amerikai piacra termelő Thonet Industries-t 1940-ben. Bővebben lásd Jiří Uhlíř: Thonet 1900–1939: Innovation

- und Krisis / Thonet 1900–1939: Innovation and Crisis, és Heimo Keindl: Die Thonet-Unternehmen in Österreich und Deutschland nach 1945 / The Thonet Companies in Austria and Germany after 1945. In: Sebastian Hackenschmidt – Wolfgang Thillmann: i. m. [lásd 1. jegyzet], 48–63. és 64–80.
20. Jiří Uhlíř: uo., 56–57. és Alexander von Vegesack: i. m. [lásd 2. jegyzet], 88–93.
21. Kiss Éva: Hajlítottbútor-gyártás Magyarországon. In: Alexander von Vegesack: i. m. [lásd 2. jegyzet], 156.
22. Jiří Uhlíř: i. m. [lásd 19. jegyzet], 56–63. és Alexander von Vegesack: i. m. [lásd 2. jegyzet], 88–101. Breuer bútorairól bővebben magyarul lásd Ernyey Gyula: Breuer, a tárgyalkotó. In: uő (szerk.): *Breuer Marcel: Elvek és eredmények / Marcel Breuer: Principles and Results*. Pécs, 2008.
23. Eliot F. Noyes: *Organic Design in Home Furnishings*. The Museum of Modern Art, Exhibition Catalogue. New York, 1941.
24. Edelhard Harliról és 1 millió darabszámban gyártott bútoráról: Alexander von Vegesack: i. m. [lásd 2. jegyzet], 101.
25. Mellettük még kezdeményezőként Pierre Guariche (1926–1995) francia építész, tárgytervező szerepel *Tonneau* (1954/1955) nevű székével a szakirodalomban. Követőik pedig Közép-Európa-szerte megtalálhatók. Magyarországon is nagyon népszerű volt a „kagylószék”, ma is keresett „retro” darab a Burián Judit (1935–) által tervezett *Erika*-szék (1959), amelyet 1 millió körüli példányban gyártottak.
26. Verner Pantone érdemeit alapvetően nem kisebbíti az egykor – 1934-ben – Gerrit Thomas Rietveld (1888–1964) által síklapokból tervezett és a hatvanas évek végétől a Cassina világcég által gyártott *Cikcakk* szék. Sőt e kontextus ismerete mélyebb összefüggések és értékek felkutatását és megértését segítheti elő.
27. Kár, hogy az érthetően – végső soron mégis – sok osztrák példa mellől nem tekintettek ki a szerzők egy kicsit keletebbre is, csak Debrecenig. A klasszikus rúdhajlító vonalat valóban továbbfejlesztő szép példák között Vásárhelyi János (1945–) Smoky elnevezésű karosszékének (Hajdúthonet / Sellaton Hajlítottbútorgyár, 1997-től) mindenesetre helye lenne.

Művész és társadalom

MOZAIKOK A KÁDÁRIZMUS KERÁMIAMŰVÉSZETÉBŐL II.

A korszak iparművészetének társadalmi jellege az egyén és a közösség számára szánt edények vagy a „dolgozó ember modern otthonába” való tárgyak tervezése mellett az építészethez köthető munkák létrehozásában is megnyilvánult. Az 1960-as és '70-es években igen kívánatos és támogatott volt az akkor épült, illetve kialakított létesítmények – közintézmények, kereskedelmi és vendéglátó egységek, szálláshelyek – homlokzatának, belső tereinek „díszítő célzatú, reprezentatív” iparművészeti alkotásokkal (falikerámiával és -textillel, építészeti üveggel stb.) való gazdagítása. Lehetőséget erre maga a felső vezetés teremtett: állami keretösszegeből finanszírozták az épületdíszítő műveket.¹ „A művészet napjainkban túlnő klasszikus határain, gyakorlati tevékenysége az

ember környezetére irányul és a mindennapi élet hasznos tárgyait formálja, alakítja. A szépség igényét terjeszti ki az otthonok, a közületi helyiségek, az utcák képére [...]. Az iparművészet hatósugarába vonja szinte az életet – *művészi kapcsolatot teremtve az ember és környezete között*. A tárgy és környezetalakítás művészi szintre emelése szerves részét képezi társadalmunk kulturális programjának” – olvashatók a ruszki eszme szocialista átíratoként ható, a művészetekbe vetett hitet és optimizmust sugalló mondatok a Magyar Képzőművészek Szövetsége Elnökségének a kinyilatkoztatásaként a hatvanas évek derekán megrendezett *V. Országos Iparművészeti Kiállítás* katalógusának előszavában.²

A Műcsarnokban 1965–1966-ban megrendezett V. Országos Iparművészeti Kiállítás katalógusának borítója. Terv: SZILVÁSY Nándor
Cover of the catalogue of the Vth National Applied Arts Show in the Műcsarnok/Kunsthalle in 1965–1966. Design: Nándor SZILVÁSY

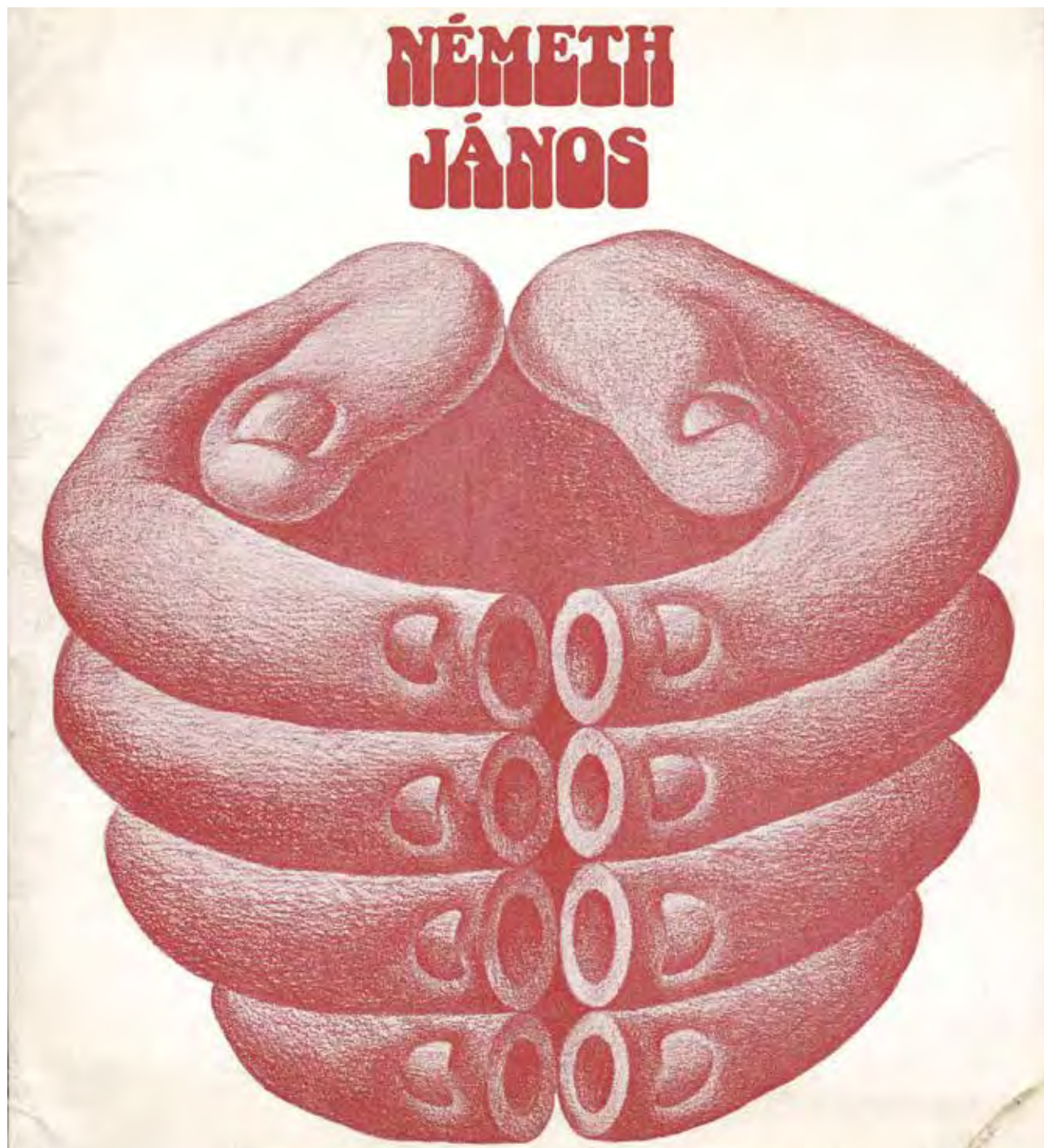

JANÁKY Viktor és MARIK Eszter Csók István Galériában rendezett kiállításához készült katalógus borítója. Terv: MURAY Róbert
Cover of the catalogue of Viktor JANÁKY's and Eszter MARIK's exhibition in the Csók István Gallery. Design: Róbert MURAY | 1965

Az építészet vonatkozásában a társművészetek közül kitüntetett helyzetben volt a kerámiaművészet. A kerámia térképző, felületalakító, sőt képzőművészeti anyagként való megjelentetése elvárásként is megfogalmazódott, hiszen a kerámiacsempe és -plasztika dekoratív vagy üzenetközvetítő jellege az épületek falfelületein kiválóan érvényesült. Beltéri faldekorációk, de kültéri kutak, térplasztikák formájában is újjáéledt a kerámia – alkalmazása a típusépítkezés egyhangúságának feloldására szolgált.

Az akkori legkorszerűbb technológiai eredmények

felhasználásával készültek a – szükség szerint hő-, fagy- és kopásálló, az időjárás viszontagságainak is ellenálló – burkolóanyagok. A kerámiaburkolatok hol a fazekasság kézműveshagyományait idézték meg, mint például Németh János derűt sugárzó munkáiban, hol ötletgazdag játékosággal jelentek meg az akkor korszerű terekben, a közintézmények épülethomlokzatain, mint például Kumpost Éva humort sem nélkülöző művein³, vagy Csekovszky Árpád geometrikusan stilizált, grafikus hatású, színes, mázas falikerámiáin. Mindhárom Borsos Miklós

NÉMETH János Múcsarnokban rendezett kiállításához készült katalógus borítója. Terv: HELÉNYI Tibor
Cover of the catalogue of János NÉMETH's exhibition in the Múcsarnok/Kunsthalle. Design: Tibor HELÉNYI | 1976

A pécsi II. Országos Kerámia Biennálé katalógusának oldala
AMBRUS Éva mázas félporelán falburkolatával.

Terv: PINCZEHELYI Sándor. Fotó: Nádor Katalin

A page in the catalogue of the IInd National Ceramics Biennale in Pécs with Éva AMBRUS' semi-porcelain wall-tiling. Design: Sándor PINCZEHELYI. Photo: Katalin Nádor | 1970

A pécsi II. Országos Kerámia Biennálé katalógusának oldala
MAJOROS Hedvig mázas samott falképével.

Terv: PINCZEHELYI Sándor. Fotó: Nádor Katalin

A page in the catalogue of the IInd National Ceramics Biennale in Pécs with Hedvig MAJOROS' glazed chamotte wall picture. Design: Sándor PINCZEHELYI. Photo: Katalin Nádor | 1970

A pécsi II. Országos Kerámia Biennálé katalógusának oldala
SZÁVOSZT Katalin félporelán falburkolatával.

Terv: PINCZEHELYI Sándor. Fotó: Nádor Katalin

A page in the catalogue of the IInd National Ceramics Biennale in Pécs with Katalin SZÁVOSZT's semi-porcelain wall-tiling. Design: Sándor PINCZEHELYI. Photo: Katalin Nádor | 1970

A pécsi II. Országos Kerámia Biennálé katalógusának oldala
SZEKERES Károly magastűzű mázas kerámia falburkolatával.

Terv: PINCZEHELYI Sándor. Fotó: Nádor Katalin

A page in the catalogue of the IInd National Ceramics Biennale in Pécs with Károly SZEKERES' wall-tiling of high-fire ceramic. Design: Sándor PINCZEHELYI. Photo: Katalin Nádor | 1970

– Gádor István-tanítvány figurális kerámiái szerethetően teremtették meg az épület és a dekoráció harmonikus összhangját. Az építészethez, belsőépítészethez kötődő kerámiákon ugyanakkor megfigyelhető volt az organikus formák megidézése mellett a konstruktív szemlélet jelenléte is. Ez nem a klasszikus avantgárd konstruktivizmusával mutatott rokonságot, hanem egy olyan, elemekből, alapformákból való építkező eljárást jelentett, aminek elsődleges célja – a mázazás révén is – a díszítés. Minderre példákat találhatunk a korszak kiadványaiban is Majoros János és felesége, Majoros Hedvig, a Garányi József – G. Staindl Katalin házaspár, Simó József, Janáky Viktor épületplasztikáit szemlélve. (A hetvenes évek második felében jelent meg a térproblémákkal valóban foglalkozó konstruktivitás Csekovszky Árpád művei mellett, például Pázmándi Antal plasztikáin.)

SCHRAMMEL Imrének a brüsszeli Galerie La Main-ben rendezett kiállításához készült katalógus borítója. Terv: SCHMAL Károly.

Fotó: Lelkes László

Cover of the catalogue for Imre SCHRAMMEL's exhibition in Galerie La Main, Brussels. Design: Károly SCHMAL. Photo: László Lelkes | 1982

Az „építészeti program” Schrammel Imrének és Jánossy Györgynek köszönhetően a főiskolai oktatásban is tananyaggá vált, ők dolgozták ki a kerámia építészeti alkalmazásának lehetőségeit.⁴ Z. Gács Györgynek, a Szilikátipari Tervező Tanszék tanszékvezető tanárának irányításával a diplomafeladatok kiosztásánál ipari formatervezési feladatok mellett építészettel kapcsolatos témákat adtak a hallgatónak, külön figyelmet szentelve az épületburkolási megoldásoknak. A főiskola gyári tervezés irányába tekintő programkoncepciójának köszönhetően a friss diplomás tanítványok utat találhattak a különböző, funkcionális kerámiát (edény, építészeti elemeket stb.)

gyártó vállalatokhoz, azok munkatársaivá válhattak. Az architekturális kerámia új szemléletről tanúskodó tárlatát 1970-ben rendezték meg *Építészeti kerámia* címmel, az értelmiség egyik bázisán, a Magyar Építőművészek Szövetsége (MÉSZ) székházában. A felvonultatott munkák – az 1965/67/68/69-ben diplomázott Schrammel-tanítványok: Ambrus Éva, Eöry Miklós, Horváth László, Szávost Katalin, Szekeres Károly, Tolnai Katalin, W. Kálmán Anikó munkái – kimondottan is a gyáripari háttér meglétéről tanúskodtak. „Az itt bemutatott burkolat-variációk egyedileg mintázott, de sokszorosítás útján nagy tömegben előállítható elemekből vannak összeállítva” – olvasható Walkó Zoltán építész tollából a tárlat kiadványában.⁵ A kiállítás tükrözte azt az akaratot, ami az iparművészet társművészeti szerepének kibontakozását irányozta elő, és ami ez esetben mázas, illetve mázatlan porcelán, félporcelán és fajansz fali kompozíciókban, ritmikusan ismétlődő samott és klinker burkolatelemekben testesült meg.⁶

Az építészeti kerámia ilyen reneszánsza – a kiállítások kiadványainak tanúsága szerint – a pécsi biennálék anyagában is megmutatkozott. A műfaj szerepéről az 1972-es biennálé katalógusában Romváry Ferenc művészettörténész úgy nyilatkozott, hogy a „[...] gyári úton való előállítás irányába kell a kerámiát fejleszteni, az új igényeknek megfelelően alakítani. [...]”. A hangsúly egyértelműen az építészeti kerámiára tolódott át.⁷ A gyári

PÁZMÁNDI (Pázmándy) Antalnak a tatai Kuny Domonkos Múzeumban rendezett kiállításához készült katalógus borítója.

Fotó: Szabó Mihály – Wahr János

Cover of the catalogue of Antal PÁZMÁNDY's exhibition in the Kuny Domonkos Museum, Tata. Photo: Mihály Szabó – János Wahr | 1977

tervezésben tapasztalható eredményekkel kapcsolatban hat évvel később, 1978-ban a kerámiabiennálé kiállítását rendező Hárs Éva a tárlat katalógusában azt fejtegeti, hogy a fórum tíz évének tanúsága szerint (1968-ban indultak a pécsi biennálék) a „[...] sorozattermékek előállításában részt vevő művészek szerepe erősödött”. A biennálé kezdeti víziója megvalósulni látszott: „A pécsi biennálé szervezői kezdettől arra törekedtek, hogy az országos seregszemle hatását, művészi ösztönző erejét a gyári tömegtermelésre is kiterjesszék” – tudhatjuk meg a kiadvány előszavából.⁸

A siklósi szimpózium is az építészeti és a társművészetek viszonyát – lényegéből fakadóan a közös műhelymunka révén – befolyásoló fórummá kívánt válni. Ennek megfelelően például az emberi környezet esztétikus kialakításának célját tüzték zászlajukra az 1976–1977-es *A kerámia a kertben I–II.*, valamint az 1978-as *Kerámia a városban* című szimpóziumok is. Az igazsághoz hozzátartozik azonban, hogy „[...] azt a célt nem sikerült teljes egészében realizálni, ami a meghirdetett program tulajdonképpeni lényegét jelentette volna, a keramikusok folyamatos és tényleges együttműködését az építészekkel, kerttervezőkkel”.⁹ Talán már ez is előrevetítette azt a nyolcvanas évektől jellemző tendenciát, amelyben egyre érdektelenebbé kezdett válni a művészet összetartást generáló, közösségi jellege.¹⁰ A tárlatok kiadványainak oldalain észrevehetően az autonóm kerámiaművészet sokszínűségét mutató alkotásai, a

„stúdiokerámiák” dominálnak. Az iparművészetnek a tervezői oldalról kiváltságosnak tekinthető időszaka a kilencvenes évekre véget ért.¹¹

A hatvanas évek derekán, a hetvenes évek első felében a hivatalos kultúrpolitika által megfigyelt (megbélyegzett) képzőművészek számára kiutat (megélhetést) jelenthettek az építészethez kötődő megbízások. Ahogy a korabeli kiadványokból is kiderül, az architektúrais alkotások sorában a hetvenes évektől kiemelkedő szerepe volt a muráliáknak, így itt kell megemlítenünk a neoavantgárd képzőművészeknek, Erdély Miklósnak a nevét is, aki 1966-ban dolgozta ki a fényképek faliburkolatokra való alkalmazásának úgynevezett fotómozaik-technikáját, melynek megvalósult emlékei – más, az építészethez kötődő iparművészeti munkákhoz hasonlóan – mára javarészt elpusztultak.¹²

Az úgynevezett érett Kádár-korszak kerámiaművészeti kiadványai azon túl, hogy propagálták az ipari formatervezést és az architektúrais művészet társadalmi jelentőségét, tájékoztattak (és tájékoztatnak ma is) a hagyományos iparművészeti műfajok, műformák produktumai mellett az egyre erőteljesebben kibontakozó, új alkotói szándékokat tükröző művészi kerámia legfőbb törekvéseiről is.

VERESS Kinga
művészettörténész

1. Az 1954-ben életbe lépetett 2006/3/1954. számú, ún. kétezrelékes rendelet értelmében minden állami építkezés költségének 2%-ét műalkotások beruházására és elhelyezésére kellett fordítani, melynek keretében közterületen és középületekben csak zsúrizett alkotások voltak elhelyezhetők. A közületi megrendelésekre készített alkotások zsúrizése, a szakmai felügyelet, a koordinálás, a munkaelosztás és a művészek kijelölése 1964-ig a Képzőművészeti Alap, majd az 1963-ban alapított Képző- és Iparművészeti Lektorátus országos hatáskörébe tartozott.

2. A hetvenes évektől gyakori megoldás volt, hogy a megrendelő intézmények mint beruházók állták a dologi költségeket (például az éttermek, a szállodák saját beruházási keretből fizettek), míg a szerzői díj kifizetését az állam támogatta.

2. Katalógus-előszó. V. Országos Iparművészeti Kiállítás, Műcsarnok, Budapest, 1965–1966. (Grafika/katalógusterv: Szilvassy Nándor).

3. Kumpost Évának a badacsonytomaji egykori Hableány étterem oldalsó homlokzatát díszítő mázaskerámia faliképe (1965) 2018-ban védettségre javasolták. (A szakértői védési javaslat megírásában jelen sorok szerzője is közreműködött.)

4. Walkó Zoltán katalógus-előszava. *Építészeti kerámia*, Magyar Építőművészek Szövetsége székháza, Budapest, 1970. április 24–30.

5. Uo.

6. Vámosy Ferenc írt a kiállításról. Lásd: *Építészeti kerámia. Kiállítás a MÉSZ székházban*, 1970. *Magyar Építőművészet*, 1970/5, 57–59.

7. Romváry Ferenc katalógus-előszava. *III. Országos Kerámia Biennálé*, Pécs, 1972. (Katalógusterv: Pinczehelyi Sándor.)

8. Hárs Éva katalógus-előszava. V. Országos Kerámia Biennálé, Pécs, 1978. (Katalógusterv: Pinczehelyi Sándor.)

9. Rideg Gábor katalógus-előszava. *Kerámia a kertben I–II. Kerámia Szimpozium VII–VIII.*, Siklós, 1976–1977. (Grafika/katalógusterv: Pinczehelyi Sándor.)

10. Az építészeti és társművészetek szintézise ugyan elvárt eljárás volt öt-hat évtizeddel ezelőtt, azonban a kivitelezés elvi vitákat is szült. Nem egy megvalósult kompozíció bizonyítja, hogy nem alaptalanul. A kész épülethez esetenként hozzáerőszkolt

társművészeti alkotások nemhogy az eredeti építészeti elgondolást nem szolgálták, hanem kifejezetten a kárára váltak. S nem váltak javára a Gesamtkunstwerk-szemlélet érvényesülésének sem.

11. Ezt a folyamatot demonstrálják a rendszerváltozást követően megrendezett pécsi biennálék katalógusai is. Az 1992-es kiadványt szerkesztő, a kiállítást rendező Kovács Orsolya (társrendező: Sárkány József) a felvonultatott alkotásokat is számba véve szomorú tényeket ír le a kor kerámiaművészetét érintő problémákról. Az iparművészeti akkori helyzetéről gondolkodókhoz hasonlóan megállapítja, hogy a hazai művészetalomnak komoly gondokkal kell szembenéznie. Mint írja: „A kárhözatos és kényelmes állami mecénatúra megszűnése, a műtárgypiac kialakulatlansága, a potenciális vásárlóközönség fizetőképtelensége unos-untalan hangzatos problémák. [...] A mélyben húzódó ok azonban ennél is súlyosabb: a társadalom igényeinek differenciálatlansága, tisztázatlansága talán mindennél jobban zavarba ejti a művészeket.” Lásd Katalógus-előszó. *XII. Országos Kerámia Biennálé*, Pécs, 1992. (Katalógusterv: Pinczehelyi Sándor.) A gondok egyfajta enyhítésére a kilencvenes évektől közös érdekképviseleti szervként működő és rokon alkotói mentalitásokat összefogni szándékozó szakmai társulások, csoportok jöttek létre (Terra csoport, DeForma csoport, Magyar Keramikusok Társasága).

12. Erdély egy sor – részben művészbártaival, például Lakner Lászlóval közösen alkotott – fotómozaikot valósított meg, ezek közül jó néhányat teóriájának megfelelően montázszerűen komponált meg. (Erdély felesége Szemes Zsuzsa textilművész volt.) A privatizáció során végbemelő és az azt követő időszak tulajdonváltásaival nem egy beltéri alkotás, kültéri munka pusztult el úgy, hogy az alkotóknak tudomásuk sem volt róla, így még annak a lehetősége sem merülhetett fel, hogy a saját munkájukat esetleg megvásárolják, vagy alapos fotódokumentációt készíthessenek azokról. Erdély Miklós miskolci Bor-is borozó számára készített beltéri fotómozaikjait (1970-es évek eleje) 2020-ban védettségre javasolták. (A szakértői védési javaslat megírásában jelen sorok szerzője is közreműködött.)

Felhasznált irodalom

Az Országos Kerámia Biennálék katalógusai 1968–1980.

A siklósi kerámiaszimpóziumok katalógusai 1969–1981.

Brestyánszky Ilona: *Modern magyar kerámia*. Corvina Kiadó, Budapest, 1965.

Hatvanas évek. Új törekvések a magyar képzőművészetben. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában, 1991. március 14. – június 30. Szerk. Nagy Ildikó, Képzőművészeti Kiadó – Magyar Nemzeti Galéria – Ludwig Múzeum, Budapest, 1991.

Katona Imre: *Mai magyar kerámia*. Pécs, 1968. /A Janus Pannonius Múzeum füzetek 14./ Keszérü Katalin: *Lantos, Pécsi Galéria és Vizuális Művészeti Műhely*, Pécs, 2010.

Koczogh Akos: *Kerámia, porcelán, üveg*. Képzőművészeti Alap Kiadványtárlata, Budapest, 1975.

Láncz Sándor: *Schrammel Imre*. Budapest, 1978. /Mai magyar művészet./

Magyar Iparművészeti Főiskola. Szerk. a főiskola tanári kollektívája. F. k.: dr. Pogány Frigyes, Kossuth Nyomda, Budapest, 1971.

Romváry Ferenc: *Romváry Ferenc, a képtárcsináló*. Curriculum vitae. Pauker Nyomdaipari Kft., Budapest, 2017.

Rozgonyi Iván: A minimum hódításai (Schrammel Imre keramikumvész, 1981). In: *Párbeszéd művekkel. Interjúk 1955–1981*. MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, Budapest, 1988, 250–256.

Simó József: A hazai kerámia- és porcelántervezés eredményei és problémái. In: *Üveg, kerámia és porcelán, 1966–1967* [ötnyelvű kiadvány]. Anket a Magyar Iparművészeti Főiskolán, Budapest, 1967. április 24–25., 94–98.

A cikk első része a 2020/3. lapszámunk 46–51. oldalán jelent meg.

Amikor a múlt összeér a jelennel

A SCHOLA GRAPHIDIS MŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

A Kisképzőként ismert középfokú művészeti iskola (teljes nevén Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Gyakorlóiskolája) nemcsak abból a szempontból egyedülálló, hogy Magyarország legrégebb állami művészetoktatási intézménye, hanem abból a szempontból is, hogy múltbeli örökségével szervesen együtt élve működik napjainkban is. A Mária Terézia által 1778-ban rajziskolaként alapított

Schola Graphidis Budensis (Budai Rajziskola) eredetileg az iparosok művészi szintű rajzi képzését tűzte ki célul, amely az évszázadok folyamán a funkció változásával módosult. A Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény a Schola Graphidis Budensishez és utódintézményeihez (1778–1886 Schola Graphidis Budensis [Budai Rajziskola], 1778–1886 Pesti Rajzoló Oskola, 1886–1946 Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola, 1946–1950 Szépműves Líceum) köthető,

Joseph SCHWARTZ: Liturgikus tárgyak rajza | Joseph SCHWARTZ: Drawing of Liturgical Objects | 1800, papír, lavírozott tus, 42x58,5 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, Magyar Képzőművészeti Egyetem [MKE] – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

Fotó: Molnár Géza

Joseph PIROTH: Urna rajza puttókkal | Joseph PIROTH: Drawing of an Urn with Puttos
1809, papír, lavírozott tus, 46,7x29,7 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)
Fotó: Molnár Géza

muzeális értékű képző- és iparművészeti, műszaki és technikatörténeti tárgyakat őrzi és gyűjti. Legrégibbi műtárgyai a 18. század második feléből származnak, gyűjtőköre a 20. század második feléig terjed (1950-es évek), és ezzel kapcsolódik az iskola archívumához, ahová a folyamatosan készülő és az év végi kiállításokon bemutatott vizsgarajzok válogatásai kerülnek, hasonlóan az évtizedes, sőt, évszázados gyakorlatához.

A volumenében is jelentős muzeális értékű műtárgy-, könyvtári és levéltári állomány feltárása, nyilvánossá tétele, online publikálása mind a nagyközönség, mind a kutatás számára 2015-ben kezdődött. Ekkor a feladat az iskola Török Pál utcai épületében szétszórva, a rajztermekben, műhelyekben, adminisztratív helyiségekben található muzeális tárgyak halmazának gyűjteménnyé szervezése és a leltározás alapjainak kidolgozása volt. A gyűjtemény a nevét a legelső intézményről, a Schola Graphidis Budensisről kapta, utalva a magyar kulturális örökség e speciális, a művészeti oktatáshoz és a művészetoktatási intézményhez kapcsolódó szegmensének történetiségére.

A gyűjteményen belül összesen nyolc nagy gyűjteményi egység különíthető el: a Grafikai Gyűjtemény, amely a 18. század második fele és 1950 között egyedi és sokszorosított eljárással készült papíralapú műveket

őrzi, a Régi Könyvgyűjtemény, amely a rajzoktatásban használt mintakönyveket, mintalapokat foglalja magában, a Fotógyűjtemény és Médiatár, amely az 1890-es és az 1970-es évek között készült fotókat őrzi. A fotóállomány nagy részét azok a hallgatói munkák képezik, amelyek az 1914-ben a Pécsi József által alapított fotószakosztályon készültek a Budapest Székesfővárosi Iparrajziskolában, de megtalálhatók itt olyan, dokumentatív céllal létrehozott műtárgyfotók is, amelyek az iskola műhelyeiben az 1920-as–1940-es években kormánymegrendelésre, diplomáciai ajándék gyanánt készült ötvös-, kerámia- és textiltárgyakat ábrázolják, vagy olyan fotóalbumok, amelyek a Székesfővárosi Iparrajziskola különféle világ- és országos kiállításokon való részvételét dokumentálják. Ebbe a gyűjteményrészbe tartoznak még olyan, Budapest építészettörténetét illusztráló ritkaságok, mint például a Millenniumi Földalatti Vasút építéséről készült Klösz György-féle fotósorozat.

A Gipszmásolat- és Szoborgyűjtemény az iskolának egy olyan speciális és ritkaságszámba menő, bár kis darabszámú gyűjteményi egysége, amely a gipszminták oktatási célú felhasználásának keresztmetszetét reprezentálja a századforduló időszakából. Az évkönyvek 1900-ban több mint 1600 darab gipszmintáról számolnak

KLÖSZ György: A Deák Ferencz-téri lejárócsarnok és kiosk nézete. Tervező: BRUGGEMANN György

György KLÖSZ: View of the underground entrance and kiosk in Deák Ferenc square. Architect: György BRUGGEMANN

1896, eredeti papíropozitív, 23x35 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

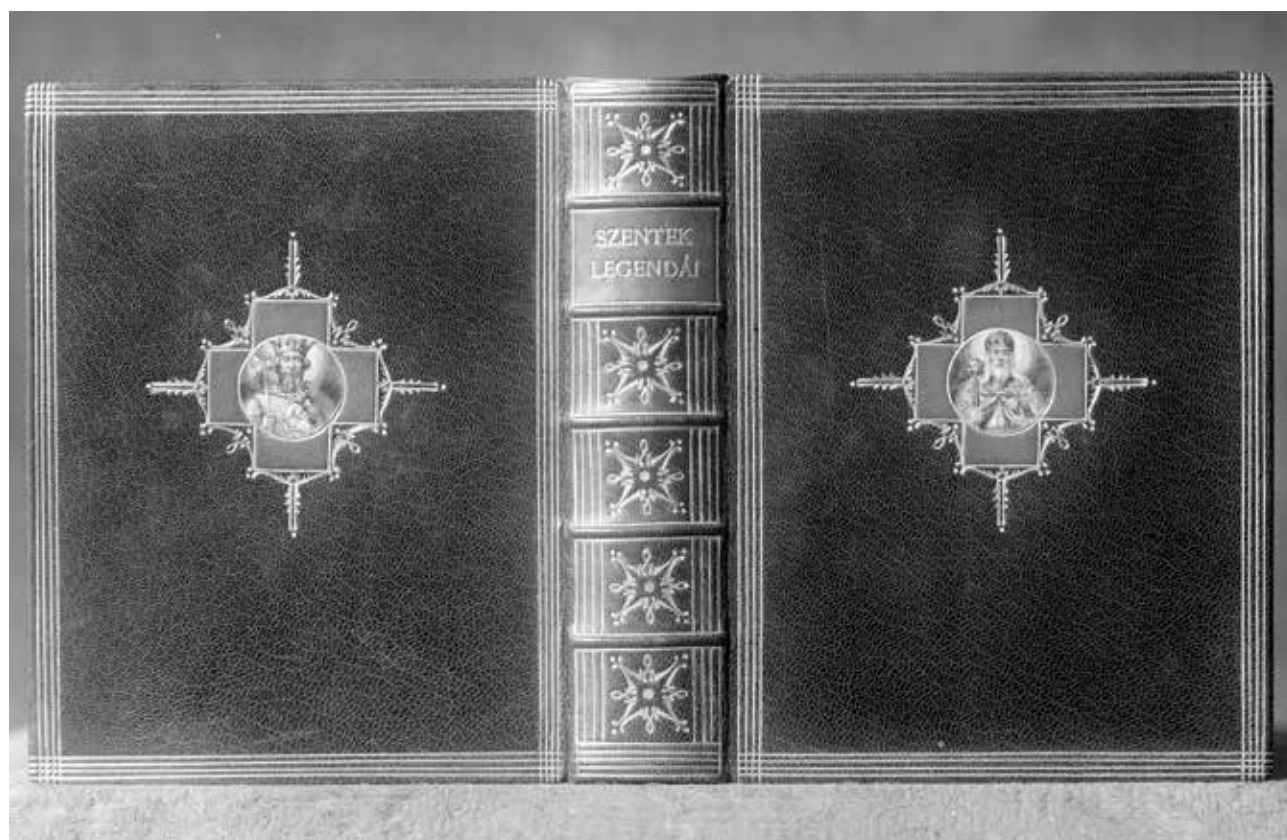
be, melyek egy része a Budapesti Magyar Királyi Állami Paedagogiumban készült, azonban a teljes állomány az anyag sérülékenysége miatt az évtizedek során folyamatosan csökkent, és mára csupán mintegy száz darab maradt fenn a 19. század végén és a 20. század elején használt gipszmodellekből.

A 20. század elején és első felében az iskola profilbővülése nyomán, a műhelyoktatás bevezetésével a szakosztályokhoz kapcsolódó iparművészeti műhelyek létesültek (könyvkötő, faipari, ötvös- és textilműhely). A fennmaradt tárgyak az iparművészeti gyűjtemények: az Üveg- és Kerámiagyűjtemény, valamint az Ötvös-, Textil-, Bútor- és Bőrtárgyak Gyűjteményének állományába tartoznak. Ide olyan, a magyar iparművészet történetének szempontjából fontos tárgyak és tárgye gyűjtések sorolhatók, mint a Székesfővárosi Iparrajziskola asztalosműhelyében az 1920-as években készült, valószínűleg Kozma Lajos által tervezett bútorok, vagy a bizonyíthatóan általa tervezett, a Török Pál utcai épület berendezéséhez tartozó ajtószárnyak, és azok a kárpitok, amelyek a Kóródy György által alapított, majd az Iparrajziskolával egyesített kárpitműhelyben, 1930 körül készültek.

Hasonlóan értékesek azok a Műszaki és Technikatörténeti Gyűjteményhez sorolt tárgye gyűjtések, amelyek a

bútorműves és a könyvműves szak hozzávetőlegesen százéves szerszámkészleteként még a jelenlegi oktatásban is napi használatban vannak (illetve voltak, mert sajnálatos módon mindkét szak a megszűnő, kifutó szakok közé tartozik). A bútorműves szak szerszám típusok szerint rendezett kéziszerszám-gyűjteménye szerszám történeti ritkaságnak számít, hasonlóan a könyvműves szak hozzávetőlegesen háromszáz darabból álló aranyozó eszközkészletéhez. Ez a tárgye gyűjtés szintén több mint százéves múltra tekint vissza, hiszen az 1909–1910-ben Jaschik Álmos által indított könyvkötészeti tanfolyamon a Galamb József könyvkötőmester által készített szerszámkészlet folyamatos használatban volt a szak teljes története folyamán.

Önálló gyűjteményi egységként – Levéltárként – kezeljük az iskola több mint kétszáz éves történetével kapcsolatos iratokat, így a beírókönyveket, az udvari, helytartótanácsi és helyi rendeleteket, valamint az 1886-tól nyomtatott formában kiadott évkönyveket. A levéltári állomány feldolgozása és publikálása nemcsak intézménytörténeti, hanem iparoktatás- és ipartörténeti szempontból is kiemelt fontosságú, hiszen a 18–19. századi pest-budai céhes és a 19–20. századi iparosélet rekonstrukciójához is adatokat nyújt.

Fényképezeti Osztály, Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola: Könyvkötés. Fotódokumentáció a Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola könyvkötő műhelyében készült műtárgyról | Bookbinding. Photographic documentation of the art object made in the Bookbinding Atelier of the Metropolitan Municipal Technical Drawing School, Budapest | 20. század első fele, zselatinos szárazlemez, az eredeti lemez mérete: 13x18 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

Fényképészeti Osztály, Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola: Gobelin. Fotódokumentáció a Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola textilműhelyében készült műtárgyról | Gobelin. Photographic documentation of the art object made in the Textile Atelier of the Metropolitan Municipal Technical Drawing School, Budapest | 20. század első fele, zselatinos szárazlemez, az eredeti lemez mérete: 18x24 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

A gyűjtemény muzeológiai szempontú feldolgozása meglehetősen szerteágazó feladat, hiszen a múzeumi szakanyag mellett könyvtári és levéltári állományok is feldolgozásra várnak. 2015-ben a Grafikai Gyűjtemény, a Gipszmásolat- és Szoborgyűjtemény, valamint a Régi Könyvgyűjtemény muzeológiai szempontú feldolgozása kezdődött el, a tárgyleíró adatoknak online is elérhető adatbázisban (www.scholagraphidis.omek.net) történő rögzítésével és a műtárgyfotózással. Ugyanebben az évben indult el a gyűjtemény magyar és angol nyelvű weboldala (www.scholagraphidis.hu), valamint ekkor rendeztük az első bemutatkozó gyűjteményi kiállítást a FUGA Budapesti Építészeti Központban *Akik Budapestet építették* címmel. Ez utóbbi a gyűjteményben őrzött muzeális tárgyakon (építészeti könyvek és műlapok, gipszmodellek, építészeti tárgyú hallgatói rajzok) keresztül mutatta be az első hazai állami művészetoktatási intézmény, a Budai

Rajziskola és utódintézményei (Pesti Rajzoló Oskola, Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola) építészeti rajzi képzésének történetét a 18. század vége és a 20. század első évtizede közötti időszakban. Ez a kiállítás ezt követően még kétszer, 2017-ben a Párizsi Magyar Intézetben (*Ceux qui ont construit Budapest*), 2019-ben pedig a Budapesti Történeti Múzeumban (*Akik Budapestet építették 3.0*) megrendezésre került. Szintén a FUGÁban volt látható az a tematikus kiállítás, amely a gipszmintáknak a 18–19. század általános és iparrajzoktatásában betöltött szerepét mutatta be *Gipszbe öntött tudás* címmel (2017), valamint a gyűjtemény mintalapállományából összeállítottunk egy olyan válogatást *Ez is szecesszió* címmel (2017–2018), amely a századforduló iparművészeti motívumkincse kialakításának forrásait mutatta be.

A Kisképzőhöz és elődintézményeihez köthető műtárgyállomány gyűjteménnyé szervezésének fontos

Fényképészeti Osztály, Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola: Ars et Labor. Üvegablak. Fotódokumentáció a Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola üvegművesműhelyében készült műtárgyról | Ars et Labor. Stained Glass. Photographic documentation of the art object made in the Glass Atelier of the Metropolitan Municipal Technical Drawing School, Budapest | 20. század első fele, zselatinos szárazlemez, az eredeti lemez mérete: 18x13 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

Ismeretlen: Fedeles kupa | Unknown: Beaker with cover | 19. század közepe, papír, tus, akvarell, 28x40 cm
(Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

Fényképezési Osztály, Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola: Az 1941-es Nemzeti Szalon kiállítás enteriőrje. Fotódokumentáció a Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola kiállítási enteriőrjéről az 1941-es budapesti Nemzeti Szalon kiállításon | Interior of the Budapest National Salon Exhibition in 1941. Photographic documentation of the exhibition interior of the Metropolitan Municipal Technical Drawing School (Budapest) at the Budapest National Salon Exhibition in 1941 | 20. század első fele, zselatinos szárazlemez, az eredeti lemez mérete: 13x18 cm
(Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

mérföldköve volt, hogy 2018-ban a Miniszterelnökség Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztálya az Iparművészeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria és a Budapest Főváros Levéltára kollégáinak szakértői véleményei alapján a Schola Graphidis Művészeti Gyűjteményt védetté nyilvánította.

A gyűjteményi feltárás mellett fontos szempont volt a speciális műtárgyállomány kiállításokon és online történő bemutatása, amelynek kiemelkedő eredménye volt, hogy a gyűjtemény az intézmény képviseletében 2015 és 2017 között részt vett az *AthenaPlus* nevű európai

Fényképészeti Osztály, Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola:
Serleg. Fotódokumentáció a Budapest Székesfővárosi Iparrajziskola
ötvösműhelyében készült műtárgyról

Goblet. Photographic documentation of the art objects
made in the Goldsmith Atelier of the Metropolitan Municipal Technical
Drawing School, Budapest

20. század első fele, zselatinos szárazlemez, az eredeti lemez mérete:
18x13 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény,
MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)

uniós nemzetközi projektben, és a grafikai, valamint a történeti fotóanyaga mellett mintalapállományából mintegy háromezer darabot publikált az *Europeanán* (www.europeana.eu), az európai kulturális örökség online aggregációs felületén.

A gyűjtemény muzeológiai szempontú feldolgozása és nyilvánossá tétele mellett kiemelten fontosnak tartjuk megteremteni a tudományos kutatás alapjait és kereteit: a műtárgyegyüttest elérhetővé tenni a kutatás számára is, hiszen a legrégebb állami művészetoktatási intézményben és utódintézményeiben készült és vásárolt tárgyak az intézménytörténet mellett hiánypótló adatokat szolgáltatnak a művészet-, ipar- és építészettörténeti, a művészet-, ipar- és rajzoktatástörténeti, valamint a történeti és szociológiai tudományterületek számára is. Ennek jegyében szerveztük 2016-ban a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészet-történeti Intézetével közösen a *Törékeny érték. A gipsz a 19–20. századi múzeumi és oktatási gyakorlatban* című konferenciát, és vettünk részt előadásokkal 2020-ban az MTA BTK Művészet-történeti Intézet, a Pécsi Tudományegyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara által rendezett *A szabálytól a képzeletig. Az iparoktatás politikái és tárgyi környezete a dualizmus kori Magyarországon* című iparoktatási konferencián.

A gyűjtemény hozzáférhetőségét a lehetőségekhez mérten folyamatosan bővítjük, aminek legutolsó állomása annak a Rajzoktatás-módszertani Digitális Könyvtárnak a kialakítása és online közzététele volt (<https://scholagraphidis.omeka.net/collections/show/51>), amelyben a Schola Graphidis Művészeti Gyűjteményből és a Kisképző Könyvtárából válogatott mintegy ötszáz rajzoktatás-módszertani könyv vagy mintalapgyűjtemény érhető el és kereshető. A digitalizálást a Magyar Képzőművészeti Egyetem 2020-ban zárult EFOP-projektje keretében Budapest Főváros Levéltára végezte.

A Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény egy speciális összetételű és helyzetű, muzeális tárgyakat kezelő védett gyűjtemény, Magyarország oktatási környezetben őrzött gyűjteményeinek egyik legjelentősebb tárgyegyüttese. Mint ilyen, az elmúlt öt évben elért eredmények mellett hasonló szemlélettel tervezzük az állomány további, muzeológiai szempontú feldolgozását és bemutatását, valamint az állományvédelmet is szolgáló digitalizálás folytatását.

KATONA Júlia

művészet-történész-muzeológus,
a Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény vezetője

Hagyomány és megújulás útján

MŰVÉSZETOKTATÁS A KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZETI SZAKGIMNÁZIUMBAN

A budapesti Kisképző – teljes nevén a Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Gyakorlóiskolája – elődintézményei révén több mint 240 éves múltra tekint vissza.¹ Az intézmény történetének kezdeti időszakában az iparostanoncok és mesterek rajzi képzése állt feladatának középpontjában, majd a 20. század elejétől meginduló műhelyoktatás fokozatosan átformálta arculatát.² Ettől az időszaktól egyre fontosabb szerep jutott az iskola életében azoknak a műhelyeknek és szakmáknak, amelyekből a jelenleg működő szakosztályok nőttek ki. A számos

alkalommal nevet és szerkezetet váltó iskola számára az 1893. év folyamán építették fel a Török Pál és a Lónyay utca sarkán álló – a Kisképzőnek a mai napig otthont adó – új iskolaépületet.³ Ebben az épületben őrződött meg az az intézmény közel két és fél évszázados oktatási tevékenységéhez kapcsolódó, muzeológiai értékű tárgyegyüttes, amely ma a *Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény* állományát képezi, és amely az iskolai archívumon keresztül a folytonosságot is biztosítja a Kisképző múltja és jelenlegi művészetoktatási gyakorlata között.⁴

CLARIS Hanna: Nyakék – Alternatív ékszerkollekció (vizsgamunka).
Felkészítő tanár: KAIN TZ Regina | Hanna CLARIS: Necklace – Alternative jewellery collection (work for examination). Tutor: Regina KAIN TZ
 2017, porcelán, ezüst, vegyes technika, hosszúság: 20 cm
 Fotó: Doktor Melinda

PALKOVICS Attila: Kapaszkodó – nyakék (vizsgamunka).
Felkészítő tanár: KAIN TZ Regina | Attila PALKOVICS: Clinging – necklace (work for examination). Tutor: Regina KAIN TZ
 2017, bronz, ezüst, viaszveszejtési öntés, hosszúság: 11 cm
 Fotó: Makáryné Fodor Éva

CSERBA Péter: Szonár. Felkészítő tanár: KECSKÉS Krisztina | Péter CSERBA: Sonar. Tutor: Krisztina KECSKÉS
2017, formában összeolvasztott, csiszolt, polírozott üveg, 30x27x11 cm
Fotó: Kecskés Krisztina

Változó szervezeti keretekkel, de az alapítása óta megszakítás nélkül működő iskola a 2016/2017. tanévtől szakgimnázium.⁵ A Kisképzőben ez idő szerint tíz, az OKJ-rendszerbe tartozó képző- és iparművészeti szakmát tanulhatnak a diákok, ezzel az iskola a rokon profilú középfokú művészetoktatási intézmények közül a művészeti területek leggazdagabb választékát kínálja. A tíz művészeti szakosztály – *divat- és stílustervező, festő, grafika, kerámia, mozgókép- és animációkészítő, művészeti és médiafotográfus, ötvös, szobrász, textilműves, üvegműves* – tanulói a 9–12. évfolyamon úgynevezett párhuzamos képzésben vesznek részt, míg a 13. évfolyamon kizárólag a szakmai tárgyak oktatására kerül sor.⁶

CSÓKÁSI Dorottya: Modern kori szolgálólány – kapszulakollekció (vizsgamunka). Felkészítő tanár: **GSPANN Zsuzsa – KARATTUR Katalin – NAGY Júlia – SÁNTA Eszter** | Dorottya CSÓKÁSI: Modern maid-servant – capsule collection (work for examination). Tutors: Zsuzsa GSPANN – Katalin KARATTUR – Júlia NAGY – Eszter SÁNTA
2019, kabátszövet, lepedővászón, vegyes technika
Fotó: Miskolczi Réka

Függetlenül attól, hogy melyik szakosztály tanulója – a szakmai kerettantervek értelmében, de az azokban előírtnál magasabb óraszámban –, valamennyi kisképzős diák számára kötelező a rajzoktatáson való részvétel.⁷ A rajztanítás az iskola múltjában más módszertannal, valamint eltérő feladat- és célrendszerrel az oktatás gerincét képezte. A jelenlegi középfokú művészetoktatásban a *szabadkézi*

rajz megváltozott, de továbbra is komplex feladatkört jelent; egyfelől támogatja a szakosztályok munkáját és a szakmai oktatás gyakorlatát, másrészt számos, az élet egyéb területein is fontos készséget és képességet (például önállóság, önreflexió, rendszerezés) is fejleszt.⁸

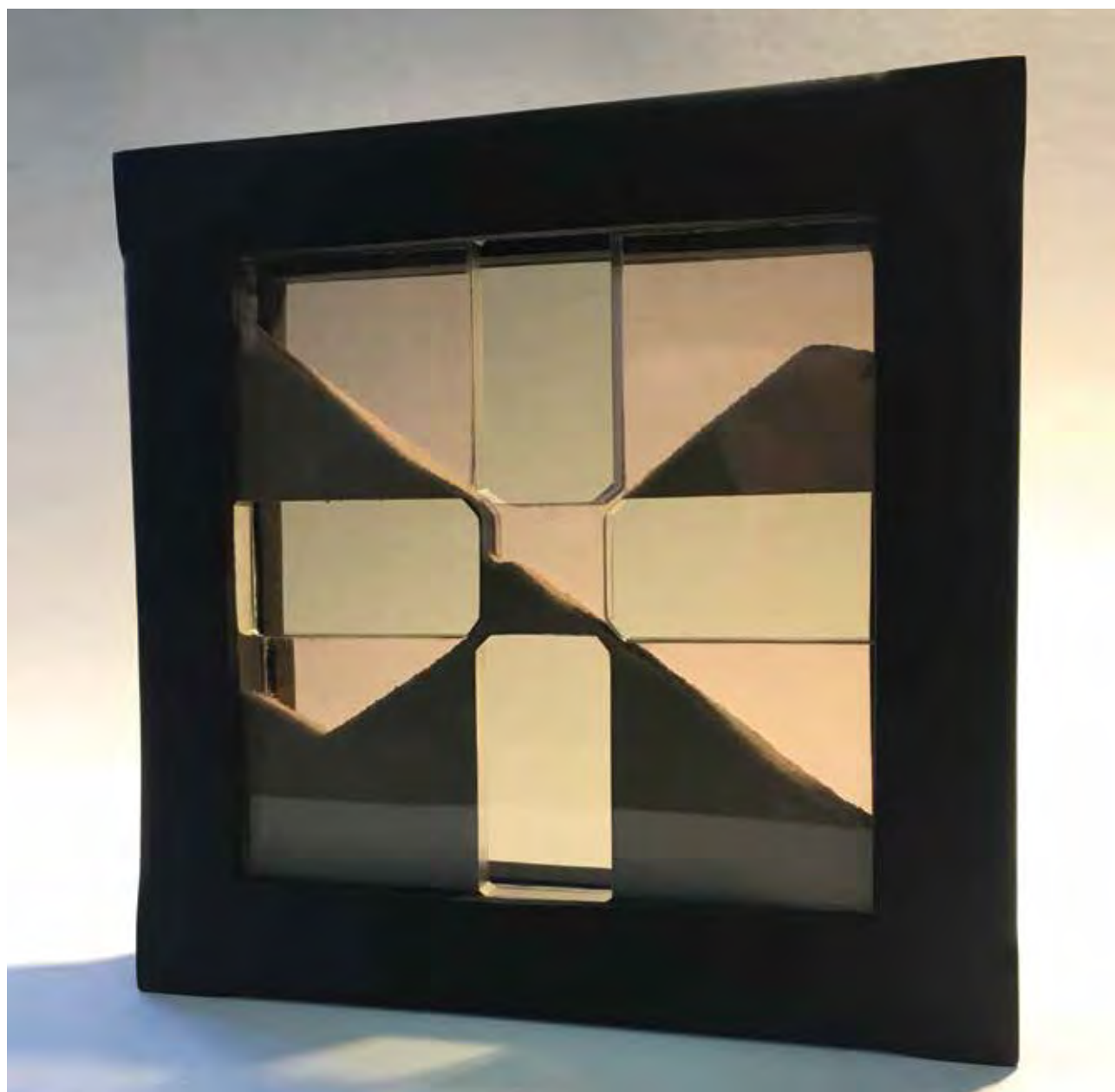
MELEGH Anna: Cipő – Fogyasztói társadalom kollekció (vizsgamunka). Felkészítő tanár: **HORVÁTH Anikó – NAGY Júlia** | Anna MELEGH: Shoe – Consumer Society collection (work for examination). Tutors: Anikó HORVÁTH – Júlia NAGY
2017, bőr, cseresznyefa, egyedi kivitelezés
Fotó: Makáryné Fodor Éva

Hasonlóképpen az iskola történetéhez és a rajztanításban megfigyelhető folyamatokhoz, a szakosztályok munkáját is a hagyományokhoz való kötődés és a mindenkori gazdasági, társadalmi, politikai és jogszabályi környezet által időről időre kikényszerített változások kettőse határozza meg. Az iskola képzőművészethez szorosabban kapcsolódó szakjain, mint amilyen a *festő*, a *grafika* vagy a *szobrász* szak, amellet, hogy a diákok elsajátítják azokat a készségeket, amelyek segítségével önálló művek létrehozására is képessé válhatnak, hasonlóan az iparművészeti szakosztályokhoz a szakma gyakorlati műveléséhez szükséges és alapvető technikai, technológiai ismereteket is megszerzik. Az egyes szakok szemléletét – annak ellenére, hogy a gyakorlati munka során magától értetődő módon az adott szakmára elsősorban jellemző

alapanyagok, megmunkálási lehetőségek és speciális technológiák kerülnek előtérbe – számos közös vonás fűzi össze. Az iskola valamennyi szakosztálya – dolgozzon egy a művészetben több ezer éves hagyománnyal rendelkező anyaggal, mint az üveg vagy a kerámia, vagy legyen az a „fiatalabb” művészeti szakmák képviselői közül való, mint a játéktervező és -készítő szakosztályból kialakult *mozgóképfő- és animációkészítő szak* – arra törekszik, hogy megismertesse a tanulókkal a szakma alapjait és ezek 21. századi alkalmazási lehetőségeit egyaránt.

A gyakorlati képzést szakelméleti és szaktörténeti oktatás egészíti ki. A közel- és régmúlt műalkotásai, művészeti törekvései, a jelentős korszakok stílusjegyei és jellemző

technikái a gyűjtési és tervezési feladatokkal épülnek be a diákok munkájába, az elméletet így a gyakorlati feladatokon keresztül dolgozva fel. A képzés során az adott szakmára jellemző nélkülözhetetlen tervezési alapok elsajátítását és a technikai tudás kialakulását biztosító feladatok segítségével jutnak el a tanulók az általánostól, az átfogótól a speciálisig, a személyesig, esetleg a kísérletiig. A tervezési folyamatok megismerése (beleértve a nagyüzemi kivitelezésre is alkalmas tervek megalkotását), az önálló gondolkodás fejlesztésének igénye éppúgy nagy hangsúlyt kap a *textilműves-szakosztályon*, mint az egyedi divattextil tervezése és kivitelezése. A fentieket illusztrálja Petró Liza *Emlékeim* című vizsgamunkája, amely esetben

RÉVÉSZ Nikolett: Az idő négyyszöge. Felkészítő tanár: KECSKÉS Krisztina | Nikolett RÉVÉSZ: The quadrangle of time. Tutor: Krisztina KECSKÉS 2017, ragasztott síküveg, 23x23x4,2 cm

Fotó: Kecskés Krisztina

TAKÁTS Anna Júlia: Kávészakészlet. Felkészítő tanár: HABER Szilvia | Anna Júlia TAKÁTS: Coffee set. Tutor: Szilvia HABER 2019, mázas porcelán, 1360 °C; a csésze magassága: 13 cm, kistányér: 3x19x16 cm, a tejköntő magassága: 13 cm
Fotó: Makáryné Fodor Éva

PEROSA Renáta: Kínálótálka. Felkészítő tanár: GYŐRI Anita | Renáta PEROSA: Small dish. Tutor: Anita GYŐRI 2019, mázas kerámia, rakutechnika, 4x18x15 cm
Fotó: Makáryné Fodor Éva

a teafilterekre hasonlító, hímzett szövegrészleteket tartalmazó kis méretű csomagok megalkotását a családi otthon, a közös teázások emléke inspirálta. Moldován Dorottya Tekla egyszerű szabásvonalakkal készített öltözékét pedig Gustav Klimt festményei és az Emilie Flöge által tervezett viseletek ihlették. Az iskola legfiatalabb – a textilművesszakmával rokon területen dolgozó – szakja a *divat- és stílustervező szakosztály* sem gyökerek nélküli a Kisképzőben; a jelentős hagyományokkal rendelkező bőrműves szakból alakult ki. A ruházat és kiegészítők tervezése, valamint a tradicionális és modern technológiák

MOLDOVÁN Dorottya Tekla: Egyedi öltözék (vizsgamunka).

Felkészítő tanár: KISS Katalin – VERECZKEY Szilvia

Dorottya Tekla MOLDOVÁN: Unique attire (work for examination).

Tutors: Katalin KISS – Szilvia VERECZKEY

2018, gyapjúfilc, ezüstsál, varrás

Fotó: Makáryné Fodor Éva

segítségével történő magas színvonalú egyedi kivitelezés mellett a szak munkáját jellemző komplex látásmódot példázza a társadalmi problémákat feszegető, Csókási Dorottya által 2019-ben készített kapszulakollekció, amely a modern nővel szemben támasztott elvárások visszasságát vizsgálja. Az intézmény legrégebbi eredetű szakjai közé tartozó *üvegműves-* és a *kerámia-szakosztályon* az anyag tulajdonságaival, a régi és modern technológiai megoldásokkal, valamint a szakmákra jellemző klasszikus és máig aktuális tárgykészítési gyakorlatok mellett (Perosa Renáta és Takáts Anna Júlia munkái) ezen anyagok széles körű, gazdag felhasználási lehetőségeivel (például épületkerámia, üveglasztika) is megismerkedhetnek a tanulók (Cserba Péter és Révész Nikolett munkái). A hagyományos kézműveseljárások és a legfrissebb 3D modellezés tökéletes összhangban egészíti ki egymást a Kisképző *ötvösszakosztályának* műhelymunkájában is. Ahogy Claris Hanna nyakéke is mutatja, a Kisképzőben folyó szakmai képzés egyik fontos célja, hogy a diákok megtanulják az együttműködés formáit más szakosztályok tanáraival, diákjaival, ezzel is támogatva a nyitott és átfogó szemléletük kibontakozását.

A Kisképzőben – a *fotoszakosztályt* 1914-ben alapító Pécsi József szellemiségéhez is kapcsolódva – a művészeti szakképzés, a művészeti nevelés és a vizuális gondolkodás fejlesztése szoros egységben valósul meg.⁹ Ennek a sokrétű és elhivatott, a tradíciókból táplálkozó és a jelen kihívásaival szoros kapcsolatban álló munkának az iskola épülete és műhelyrendszere, valamint az intézményben őrzött muzeális értékű gyűjtemény biztosít egyedülálló fizikai és szellemi környezetet.

NAGY Barbara

az MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium művészeti igazgatóhelyettese

1. Kováts József: Adatok a Székesfővárosi Községi Iparrajziskola történetéhez. 1778–1879. In: *Budapest székesfővárosi községi Iparrajziskola évkönyve az 1937/38. tanévre*. Közzéteszi: Zombory-Moldován Béla. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938, 9–14.; Marx István: Az iskola alapításának története. In: *A 175 éves Képző- és Iparművészeti Gimnázium jubiláris évkönyve*. Közzéteszi: Nolipa István Pál. Művelt Nép, Budapest, 1955, 13–25. (a továbbiakban: Évkönyv 1955).

2. M. Kiss Pál: Az első évszázad. (Iskolánk fejlődése 1886-ig). In: *Évkönyv 1955* (lásd 1. jegyzet), 25–48.; Maksay László: A Fővárosi Iparrajziskola (1886–1945). In: *uo.*, 48–63.; Maksay László: Az iskola története a felszabadulás óta (A Képző- és Iparművészeti Gimnázium kialakulása). In: *uo.*, 63–72.; *A 180 éves Képző- és Iparművészeti Gimnázium jubiláris kiállítása 1959*. Tervezte: Katona László. Nemzeti Szalon, Kossuth Nyomda, Budapest, 1959; *Képző- és Iparművészeti Gimnázium*. Előző: Igazgatóság, M. Kiss Pál – Lyka Károly – Maksay László. Réval Nyomda, Budapest, [1965]; *A 190 éves Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola (1778–1968) évkönyve*. Közzéteszi: Zala Tibor. Nyomdaipari Szakm. Intézet, [Budapest], [1968]; *Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola 1778–1978*. Bev. M. Kiss Pál. Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola, Zrínyi Nyomda, Budapest, [1978].

3. Az intézmény speciális igényeit is szem előtt tartó épület terveit Kauser József készítette.

4. A Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény bemutatását lásd Katona Júlia Amikor a múlt összeér a jelenrel. A Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény című írásában: *Magyar Iparművészet*, 2020/4, 40–47.

5. A középfokú művészeti szakmák oktatásának történetében a 2016

szeptemberétől bevezetett szakgimnáziumi rendszer komoly változást hozott. A szakmai kerettantervek, valamint a szakmai vizsgakövetelmények átdolgozása jelentős mértékű óraszámcsökkentéssel is járt, amelyet a Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium a szabadon felhasználható órákeret segítségével a helyi programban igyekezett korrigálni.

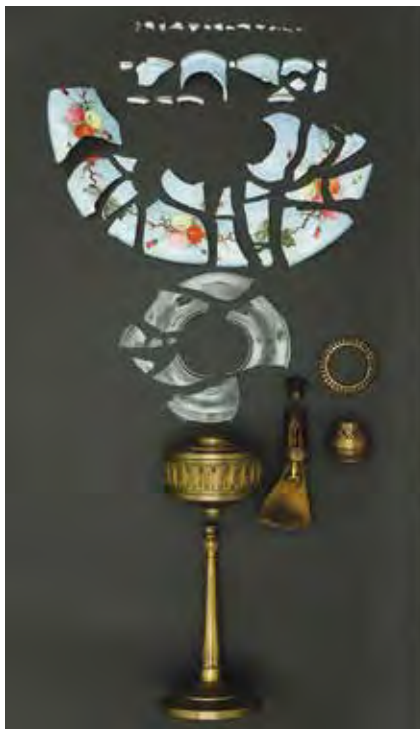
6. A 9–12. évfolyamon a diákok az érettségire felkészítő közismereti tárgyak mellett a szakmai kerettantervek által előírt művészeti tantárgyakat is tanulják, majd a 12. évfolyam lezárásaként érettségi vizsgát, míg a 13. évfolyam tisztán szakmai évének elvégzését követően OKJ szerinti szakmai vizsgát tesznek.

7. Az OKJ szakmai kerettantervek „rajz-festés-mintázás” megnevezésű tantárgyat a Kisképzőben a 2016/2017. tanévtől felmenő rendszerben a 9–12. évfolyamon heti 6, míg a 13. évfolyamon heti 6+4 tanórán tanulják a diákok.

8. A középfokú rajzoktatás történetét, módszertani sajátosságait és 21. századi lehetőségeit – az alakrajz fókuszba állításával – éppen a Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium, valamint elödtérményeinek gyakorlatán és emlékanyagán keresztül vizsgálva a közelmúltban Szabó Franciska dolgozta fel. Szabó Franciska: *Mintalapoktól az élő modellekig. Az alakrajz oktatásának változásai a magyarországi középfokú szakmaoktatás kezdetétől napjainkig, különös tekintettel a mai módszertani lehetőségekre*. DLA-értekezés. Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola, 2019, 127.

9. Makáryné Fodor Éva: 104 éve fényképezünk. Fotográfusképzés a Képző- és Iparművészeti Szakgimnáziumban. In: Barta Zsolt Péter (szerk.): *Fotóművészeti konferencia*. MMA, Budapest, 2019, 179–185.

A lámpás – Gárdonyi Géza petróleumlámpájának 57 darabra tört üvegbúráját Sikéné Kovács Melinda restaurálta. A Magyar Képzőművészeti Egyetem iparművészeti restaurátor szakirányán a szilikát specializáción diplomamunkaként állította helyre a múzeum restaurátor-műhelyében harminc éve porosodó tárgyat. A közönség Gárdonyi Géza szülőházában, az 1952-ben berendezett emlékmúzeumban láthatja majd. (Eger, Gárdonyi Géza u. 28.) A képen az összetört és a helyreállított lámpa.

Fotó: Nyíri Gábor

Szabadjáték / II. Képzőművészeti

Nemzeti Szalon – Kétszáz alkotónak az utóbbi öt évben készült munkáiból festményeket, szobrokat, grafikákat, videóműveket és installációkat mutattak volna be 2020. március 28. és június 28. között a Műcsarnokban, de a koronavírus-járvány miatt zárva tartó intézmény tárlata most virtuálisan járható be.

Csináld magad – „Virágozta anno...” rajz- és alkotópályázat a bútorfestésről. A Hagyományok Háza Nyitott Műhelye a népi bútorfestés emlékeit, motívumait, formavilágát megörökítő rajz- és alkotópályázatot hirdetett óvodai és iskolai gyerekcsoportok, szakkörök, valamint egyéni jelentkezésszámára. Játékokat, memóriajátékokat vagy mesekönyvként összefűzött rajzokat vártak az ifjú alkotóktól.

Magyar filmek a kezdetektől napjainkig – A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének gondozásában megjelent online lexikon (www.mmalexikon.hu) a magyar filmkultúra legfontosabb

alkotásait is bemutatja. A 2019-ben elindított lexikon az 1945 utáni évtizedek legfontosabb magyar szépirodalmi műveiről, valamint az ezekhez kapcsolódó eseményekről tett közzé szócikkeket folyamatosan bővülő adatbázisában. Idén a lexikon a film kategóriával gazdagodott. A tervezett ötszáz szócikk a magyar film történetét 1912-től napjainkig követi nyomon. A lexikon gerincét az egész estés játékfilmek képezik, de számos szócikk foglalkozik a dokumentum-, a rövid-, a kísérleti, az animációs és az ismeretterjesztő filmek legkiválóbb darabjaival is.

Híd a Dera-patak fölött – A Budapest és Szentendre közötti kerékpárút munkálatai jó ütemben haladnak. A tervek szerint a nyár végétől birtokba is vehetik a kerékpárosok az 5,6 kilométeres szakaszt. A Dunába ömlő Dera-patak ártéri területe felett egy 36 méteres

kerékpároshíd épül az árvízvédelmi töltés magasításával. A két darabból álló, 18 tonna tömegű hídelemeket daruval emelték be a korábban elkészült vasbeton hídfőkre (kép). A fejlesztés során az új nyomvonalú kerékpárút burkolatát is felújítják.

Fotó: Magyar Építők

A Göcseji Múzeum (Zalaegerszeg, Batthyány Lajos u. 2.) felújítás miatt jelenleg zárva tart, de a több mint száznolcvanezer tételből álló gyűjteménye online elérhető az érdeklődők számára. *Élet Zalaegerszegen a koronavírus-járvány idején* címmel felhívást tettek

közzé, melyben a lakosság közreműködését kéri tárgyak, fotók, dokumentumok gyűjtéséhez. Később tárlaton mutatják majd be, hogy milyen volt az élet 2020 tavaszán a zalai megyeszékhelyen. A múzeum munkatársai a koronavírussal kapcsolatos népi humor és legendárium kialakult formáit, jelenségeit is felkutatják, hogy kamarakiállítást rendezzenek belőlük.

Restaurálási és raktározási központ

– A korábban bezárt Szabolcs utcai kórház területén felépült az új komplexum az Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ (OMRRK) számára. A létesítmény a Néprajzi Múzeum és a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria több mint háromszázezer műtárgyának megőrzéséhez és tudományos feldolgozásához biztosít európai szinten is egyedülálló helyet. A 37 ezer négyzetméteres épületegyüttesben restaurátor-műhelyek, kutatószobák és irodák mellett helyet kapott a Középeurópai Művészettörténeti Kutatóintézet is. Az épület átadása után megkezdődhet a múzeumi technológia beépítése, majd a műtárgyak beköltöztetése.

Horváth Eszter nyerte a World Press Photo 2020 díját környezet (egyedi)

kategóriában az Északi-sarkvidéken a kíváncsi jegesmedvékről készített felvételével. A soproni dokumentumfotós 2015 óta foglalkozik a sarki térségek, a Jeges-tenger fotózásával, 2019–2020-ban a jégtáblákhoz fagyasztott, tudományos vizsgálatokat és méréseket végző Polarstern német kutatóhajó munkáját örökítette meg. Fotóit közölte a *National Geographic*, a *The New York Times*, a *The Wall Street Journal* és a *GEO Magazine* is. A képen a díjazott fotó: a kíváncsi jegesmedve és kölyke.

Játék a technikával, azaz a technika tánca – A nemrég felújított kaposvári Csiky Gergely Színház kapui ugyan zárva vannak, de a 21. századi technikával felszerelt színház műszaki munkatársai varázslatos videót alkottak, melyen bemutatják a nézők által sosem látott színpadtechnikai eszközöket és berendezéseket.

Okosíróasztal – Az egyedi formatervezésű, mobiltelefonnal is irányítható, ülő- vagy állómunkára is alkalmas íróasztalt egy magyar startup fejleszti már két éve Marczali Tamás vezetésével, aki az egyelőre prototípusként létező, egészségmegőrző bútort közösségi finanszírozással szeretné sikerre vinni, gyártani és értékesíteni. A hidraulikus mozgó mechanika okostelefonos applikációval vezérelhető, így ülő- és állómunkához is megfelelő. Használat közben figyel az ülve eltöltött időt, és jelez, amikor már ideje felállni. Beépített fitnessmodulja is van, ami személyre szabott tornagyakorlatokat állít össze. Szén-monoxid-érzékelővel is felszerelték, ami szól a felhasználónak, ha szellőztetni kell. Az asztal felülete beépített vezeték nélküli teleföntöltőként is funkcionál. Van benne még elektronikusan zárható fiók, LED-világítás, Bluetooth-ki-

hangosító és -hangszóró is. Két változata készült el, a „fapados” az *AiT Smart One* (kép), az extra változat pedig a *Phantom 1* elnevezést kapta.

Fotó: Octogon

Platio Solar Paver – Környezetbarát energiaellátást biztosító térburkolatot fejlesztett ki egy magyar csapat: újrahasznosított műanyagból készül, és napelemmel termel áramot. Ilyés Miklós designer Cseh József vegyész- és villamosmérnökkel, valamint Szisák Imre gépészmérnökkel 2015 óta dolgozik azon, hogy az ötlettől eljussanak a tömeggyártásig. A burkolatnak több felhasználási lehetősége van: ha épületek környékén helyezik el, akkor áramot termel az épület számára, kültéri elektromos eszközök ellátása is megoldható vele, például utcai lámpák világítása, információs eszközök, vagy akár a budapesti elektromos rollerek feltöltése.

Fotó: Horváth Eszter

MAGYAR IPARMŰVÉS ZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

2020/4

FŐSZERKESZTŐ:

Simonffy Szilvia – művészettörténész

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dávid Katalin – művészettörténész

Dvorszky Hedvig – művészettörténész

Ernyey Gyula – designer, szakértő

Fekete György – belsőépítész, iparművész

Feledy Balázs – művészkritikus

Mascher Róbert – designer

Mezei Gábor – belsőépítész

Ritoók Pál – művészettörténész

Scherer József – designer

Schrammel Imre – keramikus és porcelántervező

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Antal Mariann

SZERKESZTŐK:

Szabó Emma Zsófia – művészettörténész

Veress Kinga – művészettörténész

Wehner Viola – művészettörténész

HÍRSZERKESZTŐ:

Nagy Franciska

FORDÍTÓ:

Pokoly Judit

FELELŐS KIADÓ:

Nemzeti Művészeti
és Kulturális Kapcsolatok Alapítványa

GAZDASÁGI VEZETŐ:

Anda Judit

Telefon: +36 20 299 0767

LAPALAPÍTÓK:

Fekete György

N. Dvorszky Hedvig

Schrammel Imre

SZERKESZTŐSÉG:

1034 Budapest, Makovecz Imre utca 25.

Telefon/fax/üzenetrögzítő: (+36 1) 400 7897

Szerkesztőségi asszisztens: Meszleny Anna

Fogadóóra: a járványhelyzet miatt határozatlan ideig szünetel. Az elektronikus kapcsolattartás (e-mail) zavartalanul működik.

E-mail-cím: magyariparmuveszet@gmail.com

Honlap: www.magyar-iparmuveszet.hu

E szám lapzártája: 2020. május 13.

Arculatterv: Scherer József

Grafikai tervezés: Nagy Norbert

Nyomás: VIRTUOZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.

facebook.com/magyariparmuveszetfolyoirat

A folyóiratban közölt szövegek és fotók szerzői jogvédelem alatt állnak. Utánnomásuk, fénymásolóval való sokszorosításuk csak a kiadó előzetes hozzájárulásával engedélyezett.

HU ISSN 1217-839X (nyomtatott)

HU ISSN 1588-0591 (online)

Évente nyolcszor megjelenő folyóirat

Új folyam 27. – 2020/4 (június)

A MAGYAR IPARMŰVÉS ZET AZ ALÁBBI MŰZEUMOKBAN, GALÉRIÁKBAN ÉS KÖNYVESBOLTOKBAN KAPHATÓ

Corvina Könyvesbolt (7621 Pécs, Széchenyi tér 8.)

Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Budapest, Karinthy Frigyes út 9.)

FUGA Budapesti Építészeti Központ (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.)

Írók Boltja (1061 Budapest, Andrássy út 45.)

Múcsarnok (1146 Budapest, Dózsa György út 37.)

Palmetta Design és Textilművészeti Galéria

(1111 Budapest, Bartók Béla út 30.)

Ráth György-villa (1068 Budapest, Városligeti fasor 12.)

Tündérvilla Galéria és Közösségi Tér (1036 Budapest, Bécsi út 53–55.)

KÜLFÖLDÖN TERJESZTI:

Batthyány Kultur-Press Kft.

H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel.: (+36 1) 489 0120, (+36 1) 212 5303

A folyóirat korábbi példányai a szerkesztőségben megvásárolhatók.

Egy példány ára: 1390 forint.

Előfizetési díja egy évre: 10 000 forint.

A lap előfizethető a Nemzeti Művészeti és Kulturális Kapcsolatok Alapítványa 10402166-21629389-00000000 számlaszámán vagy a szerkesztőségtől kért postautalványon.

E számunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap Iparművészet Kollégiuma

és a Magyar Művészeti Akadémia

támogatta.

MAGYAR

ÖRÖKSÉG

ANIMÁCIÓ | BELSŐÉPÍTÉS ZET | BŐRMŰVÉS SÉG | DIGITÁLIS MŰVÉS ZETEK

DIVATTERVEZÉS | IPARI FORMATERVEZÉS

KÁRPITMŰVÉS ZET | KERÁMIA- ÉS PORCELÁNŰVÉS ZET | KÖRNYEZETTERVEZÉS

LÁTVÁNYTERVEZÉS | ÖTVÖSSÉG ÉS FÉMMŰVÉS SÉG | TERVEZŐGRAFIKA

TEXTILMŰVÉS ZET | ÜVEGMŰVÉS ZET

1898. Febr. 17

Gajdáczy Ferenc

GAJDÁCSI Ferenc: Díszítőmotívum | Ferenc GAJDÁCSI: Ornamental Motif
1898, papír, akvarell, 49x33 cm (Schola Graphidis Művészeti Gyűjtemény, MKE – Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium)
(Cikkünk a 40. oldalon)

